

HOOFSTUK 3

BEDRYF TWEE: 'n STERK FONDAMENT WORD GELê

3.1 Inleiding

In 'n huis in Greifswald brand 'n olielamp op 'n tafeltjie waar 'n figuur vooroor gebuk staan. Hy is besig om iets te skryf. Volgens Smend (1982:2) was dit die gebruik van Duitse dosente om by 'n lessenaar te staan - *it was usual then among German professors to work standing at a reading-desk*. Eenkant in 'n hoek is 'n koolstofie besig om sy bes te doen om die winter se greep op die karig gemeubeleerde vertrek te breek. Kort-kort hoor jy die geluid van 'n pen wat iets op papier skryf. Dit word net onderbreek wanneer die persoon by die tafel opkyk om gou weer iets in die Hebreeuse Ou Testament na te gaan. Julius Wellhausen is so verdiep in dit waarmee hy besig is dat hy nie agtergekom dat dit al lank na twaalf is nie. Wat Wellhausen hier in die winter van 1873 en 1874 begin het sal later bekend staan as die eerste van sy twee monumentale werke (Smend 2007:95). Boeke wat die wêreld verander het, se ontstaan begin gewoonlik nie onder kolligte en met 'n trompetgeskal nie. Wellhausen begin met die boek Genesis in sy *Composition des Hexateuchs* en vul dit in die winter van 1874 en 1875 aan met die res van die Heksateug. Hy brei dit in die winter van 1875 en 1876 uit met 'n kritiese ondersoek na die historiese boeke van Rigters, Samuel en Konings. Die volledige werk word saamgevat en uitgegee onder die titel *Die Composition des Hexateuchs und der Historischen Bücher des Alten Testaments* wat in 1878 verskyn.

In die boeke wat Wellhausen tot op hierdie stadium geskryf het, sien ons reeds hier en daar iets van sy eintlike doel (vgl. 2.5 hierbo). Hy wou die kritiese manier waarop die Ou Testament en spesifiek die geskiedenis van Israel beskou is, 'n stappie verder neem (Smend 2007:95). Wellhausen se belangstelling in Israel se geskiedenis is deur sy leermeester Heinrich Ewald, wakker gemaak. Daarmee saam het hy reeds 'n liefde gehad vir die verhalende gedeeltes van die Ou Testament.

Wellhausen se uiteindelijke doel was om 'n geskiedenis van Israel skryf. Vir hierdie doel het hy bronne benodig. Wellhausen het hierdie geskiedenis eers 'n paar jaar later geskryf. Hy moes eers 'n belangrike bestanddeel bekom. Hierdie bestanddeel was bronne. Die enigste bron tot sy beskikking was die Bybel self. Die hele beweging van die negentiende eeu en die kritiese benadering tot die Bybel wat daaruit voortgespruit het, het Wellhausen oortuig dat die Ou Testament nie histories en letterlik geles kan word nie. Die geskiedenis van Israel, soos die Ou Testament en veral die Pentateug dit verwoord, is nie 'n korrekte weergawe van hoe Israel se godsdiens ontstaan en gegroei het nie. Op hierdie stadium het ons reeds gesien dat wetenskaplikes voor Wellhausen duidelik kon aantoon dat die Pentateug uit verskillende bronne saamgestel is wat oor 'n bestek van etlike jare ontstaan het. Hierdie bronne is later deur een redakteur of 'n groep redakteurs saamgevoeg om een literêre werk te vorm (vgl. Deist 1976:38-44; Ska 2006:96-112; Otto 2011:2-6). Wellhausen het geweet dat hy hierdie bronne moes identifiseer en dateer en eers as dit klaar gedoen is, sou hy 'n geskiedenis van Israel kon skryf.

3.2 'n Monumentale werk: *Die Composition des Hexateuchs*

In die winter van 1872 en 1873 begin hy dan ook om op 'n literêr-kritiese manier die boek Genesis te bestudeer (Wellhausen 1963:1-2). Die vraag kan met reg gevra word waarom Wellhausen by Genesis begin het?

Deuteronomium is 'n bron waaroor die meeste wetenskaplikes saamstem dat dit 'n selfstandige bron is wat op sy eie ontstaan en geskryf is (vgl. Lohfink 1995:103-107; Otto 2011:1-5). Wat Deuteronomium verder ook na die waarskynlikste beginpunt laat lyk, is De Wette se opmerking dat die Wetboek in 2 Konings 22 wat in die tempel met die regering van koning Josia in 622 v.C. gevind is, dele van Deuteronomium bevat (Smend 2007:48). Otto (2007:21) sê dat dit beteken het dat daar nou 'n vaste dateringspunt was, vanwaar gewerk kon word. Deuteronomium sou dus die maklikste plek gewees het om te begin en dan van daar af terug en vorentoe te werk.

Byna al die geleerdes voor Wellhausen het ook by Genesis begin vir die waarskynlikste rede dat Genesis die eerste boek van die Pentateug is. Cillingham (1998:160) sê dat die boeke van Genesis en Eksodus die vanselfsprekendste plek sal wees om die bronne te onderskei. Die bronne van die Jahwis, Elohis en Q is met mekaar ineerverstrengel en dit is op baie plekke nie eers moontlik om met sekerheid tussen die Jahwis en die Elohis te onderskei nie. As die bronne in Genesis dus eers van mekaar geskei kon word en wat bymekaar hoort, saamgevoeg kon word, sou dit makliker wees om dieselfde in die res van die Heksateug te doen. Met die kennis wat opgedoen is oor die merkers, taal en styl van die bronne in Genesis sou dit klaar makliker wees om die ander boeke van die Heksateug te benader. In 1878 publiseer hy sy bevindings in 'n boek onder die titel *Die Composition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments*. Hierin is daar nie veel nuwe bevindings wat hy maak ten opsigte van die huidige stand van die bronne-kritiek nie. Hy slaag wel daarin om die vroeë literêrekritiek op te som en te vereenvoudig met 'n klompie uitbreidings. Hy slaag ook in hierdie werk daarin om die bronne van mekaar los te maak en die nate aan te dui.

Koch (1969:69) definieer literêrekritiek as volg: *The literary critic therefore attempts to discover the original writings, to determine exactly their date of origin, and to grasp the personality of the writer as much as possible* (vgl. ook Arneft 2011:1-3; Habel 1971:6; Schmidt 1991:211-220). Wanneer daar gekyk word na hoe Wellhausen met die teks werk, dan sal gesien word dat dit presies is wat hy gedoen het.

Om aan te toon hoe Wellhausen die bronne geïdentifiseer en groepeer het, gaan net na die boek Genesis gekyk word. Genesis is die boek waarmee hy begin het en hieruit kan 'n goeie idee gevorm word, oor hoe hy die res van die komposisie van die Heksateug benader het. (Wellhausen 1963:1-61). Wellhausen (1963:1) begin sy boek met 'n verduideliking aangaande die bronne wat hy gebruik. Om te weet wat hierdie bronne is en wat Wellhausen bedoel met die Jahwis, Elohis en Q is dit nodig om vir 'n oomblik ook hierby stil te staan. Wellhausen sê dat hy nie Dillmann se benaming van die bronne en hulle afkortings aanvaar nie en dat hy sy eie benaming gaan volg.

Dillmann het die simbool A gebruik om die grondskrif (*Grundschrift*) of ouer Elohis mee aan te dui. Die jonger Elohis het hy met die simbool B en die Jahwistiese materiaal het hy met C aangedui. Vir Wellhausen lê daar klaar in hierdie simbole 'n suggestie dat dit ook die volgorde van die bronne en hulle ouderdomme aandui. A veronderstel dan dat dié materiaal of bron die oudste is en eerste ontstaan het en dat C dan die jongste of laaste bron is. As dit later sou blyk dat hierdie bronne nie in hierdie volgorde reg gedateer is nie, beteken dit dat A en C dalk omgeruil kan word en dan sal die volgorde verwarrend wees en nie meer sin maak nie.

Wellhausen is heeltewel korrek as hy hierdie afleiding maak en om hierdie verwarring uit te skakel gebruik hy die letter Q om die *Grundschrift* mee aan te dui. Hierdie letter Q ontleen hy aan die afkorting vir die woord *quatuor* wat verwys na die vier verbondsboeke (*Vierbundesbuch*). Hiermee verwys Wellhausen na die vier verbonde wat God met die mens gesluit het: Die verbond met Adam, Noag, Abraham en met Israel by Sinai. Eichhorn het eerste na dié bron as die Elohim-bron verwys as gevolg van die gebruik van die Godsnaam *Elohim* (Rogerson 1984:19-21). Hupfeld (Nicholson 1998:8-9) het gepraat van die “eerste Elohim-bron”(E₁) of “ouer Elohim-bron. Heinrich Ewald (1869:74-95) praat van die “Boek van oorspronge”. Kuenen was die eerste wat die simbool P gebruik het om die priesterlike bron mee aan te toon (Ska 2006:108-109). In Wellhausen se *Die Composition des Hexateuchs* (1963) gebruik hy die Q simbool. Wellhausen het later ten opsigte van die bron Q 'n termiese verandering aangebring en in sy *Prolegomena* gebruik hy nie meer die term Q nie, maar die afkorting P vir Priestergeskrif. Die rede vir hierdie termiese verandering kan in die Nuwe-Testamentiese navorsing gevind word.

Schleiermacher (Q-source 2011) het reeds so vroeg as in 1832 begin praat van 'n Q bron wat in die Nuwe Testament bestaan. Basies het dit beteken dat daar 'n bron was wat tot die beskikking van die skrywers van Matteus en Lukas was. Hierdie skrywers het beide materiaal uit Q gebruik het om hulle evangelies te skryf. Wellhausen se Q het nie dieselfde betekenis gehad nie omdat Q by hom die raamwerk gevorm het van Genesis en dat die laaste redakteur die Jahwis en die Elohis binne Q as raamwerk

ingewerk het. Om moontlike verwarring in betekenis en identiteit te voorkom, besluit hy om eerder Kuenen se P as afkorting te gebruik. In sy *Prolegomena zur Geschichte Israels* (2004) praat hy ook nie van die Priesterlike bron nie, maar van 'n Priestergeskrif omdat dit 'n volledige onafhanklike dokument was wat op sy eie ontstaan en bestaan het.

Wellhausen (1963:2) dui die redakteur met 'n R aan en noem die gedeeltes waar die redakteur die materiaal van die Jahwis en die Elohis met mekaar vermeng het, die Jehowistiese geskiedenisboek. Hy dui hierdie bron met die simbool JE aan (Whybray 1987:28). Om te onderskei tussen die redakteur wat betrokke was by die Jehowis en die finale redakteur, gebruik Wellhausen (1963:14) die terme *Bearbeiter, dritter Hand of Jehovistiese redactor*. Die redakteur wat die finale teks aanmekaar gesit het word die finale of laaste redakteur (*letzten Redactor*) genoem. Wellhausen vermeld ook dat hy die boek van Kayser oor die Joodse antieke geskiedenis en Dillmann se kommentaar op Genesis, wat hy as “waardig” definieer, geraadpleeg het (1963:2).

Wellhausen (1963:2-61) deel Genesis in die volgende dele in:

Genesis 1-11 en noem dit die oergeskiedenis

Genesis 12-26 en noem dit Abraham en Isak

Genesis 27-36 en noem dit Jakob en Esau

Genesis 37-50 en noem dit Josef en sy broers

3.2.1 Genesis 1-11: Die oergeskiedenis

Wellhausen (1963:2) het die volgende gedeeltes afgebaken en beskou dit as behorende tot die Q bron. Hierdie gedeeltes vorm ook vir Wellhausen die raamwerk waarbinne die ander bronne deur 'n finale redakteur ingewerk is.

Die geskiedenis van die hemel en die aarde - Genesis 1:1-2:4a

Die geskiedenis van Adam - Genesis 5 (uitgesluit v:29)

Die geskiedenis van Noag – Genesis 6:9-22, 7:11-8:5 (uitgesluit 7:12,16c, 17,22 en 8:2b) 8:13-19, 9:1-17, 9:28

Die geskiedenis van die seuns van Noag – Genesis 10

Die geskiedenis van Sem - Genesis 11:10-26

Die geskiedenis van Tera Genesis 11:27-32 (uitgesluit v29)

Dit vorm 'n verhaaleenheid en behoort op sy eie gelees te word omdat dit ook so sin maak (vgl. Addendum A).

Wellhausen val hier terug op Hupfeld se bevinding dat die Elohis eintlik uit twee bronne bestaan, 'n vroeë Elohis (E₁) en 'n latere Elohis (E₂). Dit is die gedeeltes wat aan die latere Elohis (E₂) van Hupfeld toegeskryf is, wat Wellhausen nou met die Jahwis-bron verenig om die Jehowis te vorm soos hy dit noem. Die gedeeltes wat oorbly nadat die Q bron uitgehaal is, is dan van die Jehowis (JE). Hierdie twee bronne was eers op hulle eie, maar is deur 'n vroeë redakteur (R) aan mekaar verbind. Later is die Jahwis-bron deur 'n latere redakteur met die Q bron verbind om so Genesis se huidige vorm daar te stel. Q was steeds die bron wat gebruik is by die finale redaksie as die raamwerk en hierin is die verhale van JE ingepas. Wellhausen het deur middel van *close reading* deur die teks gewerk om breuke en nate binne die teks raak te sien (Le Roux 2011:108). Sy uitstekende kennis, aangaande die Hebreeuse grammatika wat hy onder Ewald opgedoen het, het hom in staat gestel om gou hierdie nate en breuke raak te sien. Met die teks wat homself op heelwat plekke weerspreek of waar daar teenstrydighede in die teks gevind word, het hierdie breuke self na vore gekom.

3.2.1.1 Die oudste verhaal word ingevoeg

Volgens Wellhausen (1963:14) het die ouer verhaal eers net bestaan uit Genesis 2:4b-3; Genesis 4:16-24 en Genesis 11:1-9. Die redes waarom hy hierdie bewerings maak, is gegrond op die feit dat daar in Genesis 11:1-9 geen aanduiding is dat die skrywer enige kennis gehad het van die vloedverhaal nie. In die lig daarvan dat so 'n gebeurtenis tog alombekend sou wees, kan mens verwag dat Genesis 11 iets hiervan sou vermeld. Die enigste logiese verklaring hiervoor is dat Genesis 6-9 later deur 'n ander hand bygevoeg is. Genesis 2:4b-3; Genesis 4:16-24 en Genesis 11:1-9 vorm 'n verhaallyn wat die bewegings van die menslike geslag wil weergee.

Soos die mens ontwikkel is daar ook 'n beweging van mense vanuit die Ooste na Babel toe, want Babel was as moderne land deur skrywers beskou. Soos wat die menslike kultuur ontwikkel, is daar egter ook 'n agteruitgang in die mens se verhouding teenoor God. Wellhausen (1963:12) sê dit as volg: *Es sind die drei Stationen auf dem Wege, den das Menschengeschlecht in der Kultur vorwärts und in der Gottesfurcht rückwärts schreitet*. Dit stem weer ooreen met die verskuiwing van die mense van Oos na Wes.

Om hierdie nate en breuke te kon raaksien, moes Wellhausen na die inhoud, taal en styl van die gedeeltes kyk en die verskille raaksien en beskryf. Dit doen hy meesterlik en toon dit ook aan. In Genesis 1:1-2:4a is die gebruik van die Godsnaam *Elohim* (אֱלֹהִים) of "God" die duidelikste aanduiding dat hierdie gedeelte 'n afsonderlike eenheid op sy eie vorm (vgl. ook Wenham 1987:13). In Genesis 2:4b kry ons die gebruik van die naam *Jahwe* (יְהוָה) of "*Jahwe God*". Dit is vir Wellhausen die aanduiding dat hier 'n nuwe skrywer aan die Woord is. Genesis 2:4b-4:26 is dan afkomstig van die Jehowis. In Genesis 5:1 sien ons dat die Godsnaam *Elohim* gebruik word wat weer aandui dat die leser terug is by Q.

Wanneer die metode van Wellhausen dan op Genesis 1-2:4a en Genesis 2:4b-4:26 toegepas word, sien ons dat die inhoud en styl verskil en dat dit nie dieselfde bron kon wees nie. Genesis 1-2:4a is gestruktureerd en ordelik en volg 'n vaste patroon soos gesien kan word in die herhaling van die reël: "En dit was aand en dit was môre die, die derde dag". Genesis 2:4b-4:26 is daarteenoor nie so gestruktureerd nie en volg nie 'n vaste patroon nie. Die skeppingsverhaal van Genesis 1 volg nie dieselfde volgorde as Genesis 2 se volgorde nie. In Genesis 1 word die mens as man en vrou op dieselfde dag geskape as kroon op die skepping. In Genesis 2 word die mens eerste geskape en ook net die man. Die vrou word eers in vers 22 geskep. Eers nadat die man geskep is, word die plante en diere geskep (vgl. Von Rad 1972:46-67; Westerman 1984:78-278).

Vir Wellhausen (1963:4) handel dit in Genesis 2-4 (JE) oor verhoudings tussen mense en nie net 'n klomp stories wat aanmekaar gevleg is nie. Die redakteur van die Jahwis en die Elohis het hierdie los verhale nie maar net aanmekaar gekoppel nie, maar dit so

aanmeekaargesit dat dit vloei. Of die redakteur van die Jahwis en die Elohis dit reggekry het, is 'n ope vraag aangesien die disharmonie in die gedeeltes steeds baie duidelik is.

Daar was definitief 'n derde hand betrokke om Genesis 2-4 'n beter vloeiende verhaal te maak. Wellhausen (2004:8) sê dat Genesis 2-4 oorspronklik sonder Genesis 4:1-16a en Genesis 4:26 bestaan het. Hy motiveer dit deur op die inhoudelike gegewens van die gedeeltes te konsentreer. Genesis 4:3-16 het as uitbreiding op 'n geslagsregister wat eintlik strek van Genesis 4:1-2 en Genesis 4:17-26 ontstaan (Westermann 1987:284-285). Die verhaal vanaf Genesis 4:16b kan volledig verstaan word sonder vers 1-16a. Om vers 1-16a te verstaan is Genesis 4:16b-25 belangrik. In Genesis 4:1-16a handel dit oor Kain en word Abel skaars genoem. Kain se naam se betekenis word vermeld met sy geboorte, maar nie Abel s'n nie. Al wat van Abel vermeld word, is dat hy Kain se broer was. Volgens Wellhausen was Genesis 4:1-16a nie deel van die oorspronklike verhaal nie en is daar twee redes waarom dit deur 'n redakteur ingebring is (vgl. Deist 1984:45-46).

Eerstens omdat die geslagsregister van Kain, wat 'n belangrike figuur in Genesis 2-4 is, uitgebrei moes word en tweedens omdat die Genesis 4:16b se vermelding van Kain wat in Nod gaan woon het, 'n verduideliking gekort het. Wellhausen (1963:9) sluit hier by Ewald aan as hy sê dat die skrywer van hierdie verhaal nie die elemente van die ou verhaal verstaan het nie. Nod was 'n land in die Verre-Ooste en onbekend vir die Israeliete. Dit was 'n woestynland en 'n woestyn was 'n plek met vele gevare. Genesis 4:-16a gee die rede waarom Kain in hierdie woestynland gaan bly het.

Daar is ook heelwat ooreenkomste met die sondeval verhaal in Genesis 3. Na die sondeval word Adam en Eva uit die tuin verjaag en moes Adam nou met moeite sy brood verdien deur die bewerking van die grond. Ten spyte van sy oortreding word die mens nie eenvoudig uitgewis nie, maar as straf op sy oortreding sal hy nou met moeite sy kos verdien. Kain maak sy broer dood en as straf vir sy oortreding sal die grond ook nie meer daar wees sodat hy homself en sy gesin kan onderhou nie.

Soos Adam uit die tuin verjaag is en hom tot die landbou vir sy oorlewing moes wend moet Kain nou van die landbou wegvlug en vir sy oorlewing moet hy van ander werk afhanklik wees.

Kain gaan woon dan in die stad Nod wat nie in Israel is nie en word die vader van die stedelike bevolking. Hierdie gedeelte (Gen. 4:1-16a) word dus 'n verduideliking van die verwysing in vers 17 na Kain wat 'n stad gebou het en na sy seun Henog vernoem het. Die enigste woestyn wat die Ou Testament ken, is die woestyn in die suide van Juda. In hierdie streek het 'n nomadiese stam gewoon wat bekend gestaan het as die stam Kain. Die skrywer van vers 1-16a moes hierdie tradisie geken het en bring dit nou in verband met die oervader van die mens deur hierdie gedeelte by te voeg. Dit is volgens Wellhausen (1963:9) heeltemal teen die siening van die ouer tradisie. Genesis 4:1-16a vorm ook die tweede geslagsregister van JE en 'n belangrike punt wat hierdie gedeelte wil maak is dat Kain in die geslagslyn van Adam na Noag nie een van die stamvaders is nie.

Noag stam beslis nie af van die moordenaar Kain nie en is daarom nie die voorvader van die hele mensdom nie. Die feit dat Genesis 4:1-16a wel by Genesis 4:16b-26 aansluit maar geen verband hou met Genesis 2 en 3 nie is 'n verdere bewys dat Genesis 4:16b-26 nie oorspronklik deel was van Genesis 2:4b-4:26 nie. Genesis 4:16b-26 word deur Wellhausen (1963:10) as 'n brug gedeelte beskou omdat dit enersyds terug kyk na die skepping en ook vorentoe na die verhaal van die vloed en 'n verbinding maak met Noag. Hierdie brug word egter onderbreek deur Genesis 5 (Q) en ook deur die invoeging van Genesis 6:1-8. Genesis 5 sluit aan by Genesis 2:4a wat ook van Q afkomstig is. Genesis 5:29 word gesien as deel van JE omdat die Godsnaam *Jahwe* gebruik word en veral omdat dit in verbinding met *Elohim* gebruik word. Hierdie vers is later deur 'n redakteur ingevoeg is om dit te verbind met die sondvloed.

Aan die einde van Genesis 4 sien ons dat Lameg se seuns almal die stamvaders word van verskillende stamme. Jabal word die vader van almal wat 'n nomadiese leefstyl gehad het en met vee geboer het.

Jubal word die vader van almal wat musikante was en op fluite en sifers gespeel het. Tubal-Kain word die vader van die mense wat met yster gewerk het (Wellhausen 1963:10). Deur hierdie name word ook 'n bepaalde ontwikkeling in die mens se kultuur aangedui. Mense ontwikkel van 'n oer-historiese wese wat sy bestaan gemaak het uit die rondtrek agter kos en water aan na 'n pre-historiese wese wat nou in stede begin bly en uit ander beroepe hulle bestaan begin maak. Al die seuns van Lameg was afkomstig uit dieselfde stam en het dieselfde taal gepraat.

Genesis 11:1-9 wat die derde deel van die oudste verhaalenheid uitmaak sluit dan aan by Genesis 4:26 en maak heeltemal sin as dit direk na mekaar gelees word. Eden lê in die Verre-Ooste en Kain verhuis van hier af verder oos na die land Nod en bou die stad Henog daar. Wanneer 'n mens egter Genesis 11:1-9 lees, word daar gesê dat die mense weggetrek het na die Ooste. Volgens Wellhausen (1963:12) kan dit nie korrek wees nie. As die teks מִקְּדָמַיִם מִן־הַמִּזְרָח vertaal word met “hulle het getrek uit die Ooste” dan maak dit meer sin aangesien Sinear in die omgewing van Babel was. Hierdie vertaling word ook aanvaar om die meer korrekte vertaling te wees (Westermann:1987:544). Die verhuising van mense vanuit die Ooste na die Weste word ook 'n verhuising van die oer-historiese mensdom na 'n pre-historiese mensdom.

3.2.1.2 Die vloedverhaal word uitgebrei

Die Q gedeeltes van die sondvloedverhaal het die raamwerk gevorm waarby die laaste redakteur die gedeeltes van die Jehowis se sondvloedverhaal ingevoeg het. Sy eie hand kan ook raakgesien word in twee tekste wat Wellhausen aan hom gekoppel het. Die vloedverhaal in Genesis 6-9 word deur Wellhausen (1963:2) as volg verdeel.

<u>Jehowis (JE)</u>	<u>Q (Priestergeskrif)</u>	<u>Redakteur (R)</u>
6:1-8	6:9-22	
7:1-5;10;12;17;22 en 8:2b.	7:11-8:5	7:6-9;16c
8:6-12; 20-22	8:13-19	
9:18-27; 29	9:1-17; 28	

Die rede wat hy aanvoer vir sy verdeling in hierdie bronne is weereens die gebruik van die Godsnaam. In al die gedeeltes wat aan die Jehowis toegeskryf word, is die naam wat vir God gebruik word *Jahwe* (יְהוָה). In die Priestergeskrif word die naam *Elohim* (אֱלֹהִים) gebruik.

Inhoudelik is daar groot verskille tussen die bronne. In die Jehowis word Noag die opdrag gegee om sewe pare van die rein diere in die ark te laat ingaan en net een paar van die onrein diere. In die Priestergeskrif word Noag beveel om een paar van al die diere in die ark te laat ingaan. In die Jehowis word die vloed veroorsaak deur reën wat vir veertig dae en veertig nagte lank geval het, terwyl die Priestergeskrif sê dat die vloed veroorsaak is deur water wat van onder die aarde opgestyg het en wat van bo af gekom het. In die Jehowis word die tydsaspekte rakende die vloed nie volledig verskaf nie, terwyl die tydsaspekte rakende die vloed in die Priestergeskrif breedvoerig verduidelik word. In die Jehowis word 'n duif uitgestuur om die vlak van die water te bepaal. Nadat Noag uit die ark geklim het, is 'n offer aan *Jahwe* gebring. In die Priestergeskrif word niks hiervan genoem nie.

Ook met betrekking tot die Jehowistiese-materiaal is daar stof wat deur 'n latere hand bygevoeg is en wat onderskei kan word. Volgens Wellhausen (1963:12-13) is Genesis 9:20-27 'n later byvoeging. In hierdie gedeelte word die volgorde van die seuns van Noag omgeruil. In Genesis 9:18 word hulle in volgorde Sem, Gam en Jafet genoem terwyl daar in Genesis 9:20-27 na Sem, Jafet en Gam (Kanaän) verwys word. Gam ondergaan ook 'n naamsverandering en word daar vanaf vers 25-27 net van Kanaän gepraat. Literêr is daar ook 'n verskil wat opgemerk word. In vers 18 word gesê וְהָם הוּא, "en Gam was die vader van Kanaän" en in vers 22 word gesê וְהָם אָבִי כְנָעַן "Gam die vader van Kanaän". Die drie seuns van Noag dui die drie volke aan wat toe reeds in Palestina gewoon het naamlik: "Kanaän" wat verwys na die Kanaäniete wat reeds voor Israel in Palestina gewoon het; "Sem" wat *Jahwe* gevrees het, is Israel self en "Jafet" wat in die middel van die Israeliete gewoon het, kan net na die Filistyne verwys.

In die sondvloedverhaal van Genesis 6-9 sien ons twee parallelle verhale van Q en JE soos in die tabel hierbo uiteengesit en deur Wellhausen gegroepeer is. Dit was die werk van die laaste redakteur wat hierdie gedeeltes saamgevoeg en tot een verhaal probeer verwerk het. Dit is moeilik om die bronne altyd van mekaar te onderskei omdat dit so versnipper word in die gedeelte. Genesis 6:1-8 en die volgende gedeelte van die Jehowis naamlik, Genesis 7:1-5 is moeilik om aan mekaar te verbind en dit is slegs deur Genesis 6:8 wat dit moontlik is. Wellhausen slaag wel daarin om die Jehowis se weergawe van die gedeelte van Genesis 7 en 8 vandat Noag in die ark ingegaan het totdat hy weer die ark se deur oopgemaak het, te rekonstrueer. Volgens Wellhausen (1963:4) moet die Jehowis se verhaal dan as volg lyk: Genesis 7:5. “En Noag het gedoen net soos *Jahwe* hom beveel het. 7. En Noag en sy seuns en sy vrou en die vroue van sy seuns saam met hom het in die ark gegaan vanweë die waters van die vloed. 16. En *Jahwe* het agter hom toegesluit. 10. Ná die sewe dae kom toe die waters van die vloed op die aarde. 12. en die stortreën was op die aarde veertig dae en veertig nagte lank. 17. En die vloed was veertig dae lank op die aarde: die waters het vermeerder en die ark opgehef, sodat dit opgerys het bo die aarde. 22. Alles wat die asem van die lewensgees in sy neusgate gehad het, alles wat op die droë grond was, het doodgegaan. 23. So is dan al die lewende wesens verdolg wat op die aarde was, die mens sowel as die vee en die kruipende diere en die voëls van die hemel; hulle is verdolg van die aarde af. En net Noag het oorgebly en wat by hom in die ark was. 8:6a. En na veertig dae, (2b) het die stortreën en die sluise van die hemel toegemaak (6) en Noag het die venster van die ark oopgemaak”.

Die volgende gedeeltes van die Jehowis is baie moeilik om as verhaal te rekonstrueer omdat dit so ineengevleg is met Q en omdat die gapings tussen die gedeeltes toegeskryf kan word aan gedeeltes wat verlore gegaan het met die samevoegingsproses. In hierdie samevoegingsproses van die laaste redakteur was die gedeeltes wat verlore gegaan het gewoonlik afkomstig uit die Jehowis (Wellhausen 1963:3).

3.2.1.3 'n Laslappie geslagsregister

Die vierde hoofstuk van Q in die oergeskiedenis is Genesis 10 en moet eintlik volgens Wellhausen (1963:4-5) tussen die Jehowis se Genesis 9:18-27 en Genesis 9:28 val. Die rede hiervoor is dat Noag nog lewe en daarom deel van die geslagsregister vorm. Hierdie hoofstuk gee 'n lys van nasies weer wat sowel uit Q as uit die Jehowis afkomstig is en waarin ook dele van ander fragmente gesien kan word. Wellhausen deel hierdie hoofstuk in as volg: V1: Opskrif; v2-5: Die seuns van Jafet; v6-20: Die seuns van Gam: v22-31; v22-31: Seuns van Sem; Slot: v32. Wellhausen skryf Genesis 10 toe as afkomstig van Q, maar gaan tog en verdeel die geslagsregister op in verskillende bronne.

Hy sê dat ons in Genesis 10 twee parallele van dieselfde gegewens het. Q bestaan uit Genesis 10:1-7, 20, 22-23, 31-32. Genesis 10:8-19 beskou hy as afkomstig van die Jehowis. Die rede hiervoor lê in die gebruik van die Godsnaam *Jahwe* in vers 9. 'n Verdere aanduiding in die taalgebruik is die woorde *וְלַעֲבָר יָלֵד* en *וְלַשָּׁם יָלֵד* wat deur die Jehowis gebruik word en die woord *וּבְנֵי* wat deur Q gebruik word. Die Jehowis gebruik deurgaans die woord *יָלֵד* terwyl Q gewoonlik die woord *הוּלִיד* gebruik vir "gebore". Ook in vers 26 sien 'n mens dat die Jehowis die woord *יָלֵד* gebruik.

Genesis 10:21;25-30 is 'n volledige gedeelte op sy eie in vorm en 'n inleiding, inhoud en slot kan duidelik onderskei word. Vers 21 en vers 22 is twee parallele verse wat uit Q en die Jehowis afkomstig is en waar dit moeilik is om te kies watter een om eerste te plaas. Vers 21 vorm egter die inleiding tot vers 25-30 en moet dus eerder as volg daarna uitsien: 21. "En ook vir Sem, die stamvader van al die seuns van Heber, die ouer broer van Jafet, is seuns gebore. 25 Vir Heber is twee seuns gebore; die naam van die een was Peleg, want in sy dae het die aardbewoners verdeeld geraak; en die naam van sy broer was Joktan. 26 En Joktan was die vader van Almódad en Selef en Hasarmáwet en Jerag 27 en Hadóram en Usal en Dikla 28 en Obal en Abímael en Skeba 29 en Ofir en Háwila en Jobab.

Hulle almal was seuns van Joktan. 30 En hulle woonplek was van Mesa af in die rigting van Sefar, die berg van die Ooste” (Wellhausen 1963:5).

Die styl van Genesis 10:8-19,21,25-30 verskil ook van die res van Genesis 10 aangesien Q op 'n sistematies opsommende wyse sy inligting oor die verskillende nasies weergee, terwyl die Jehowis se weergawe 'n duidelike verhalende patroon volg. Om die lappieskombers te voltooi kan ook die finale redakteur se hand in Genesis 10 gesien word. Wellhausen (1963:6) sê dat R nie net gedeeltes weggelaat het nie, maar hy het ook gedeeltes bygevoeg. Vers 14 se verwysing na “... waaruit die Filistyne voortgekom het”, vers 16-18 se byvoeging van name om die getal op sewentig af te sluit asook vers 24 kan aan die redakteur toegeskryf word.

In die Jehowis se weergawe van die geslagsregister van Sem in Genesis 10:21,25-20 word Joktan se geslagslyn gevolg alhoewel Genesis 11:17-18 vir ons Peleg se geslagslyn volg. Dit was ook uit Peleg se geslagslyn dat Abraham later gebore is. Genesis 11:29 is 'n oorblyfsel van die Jehowis en is voldoende om die afkoms van Abraham oor te vertel. 'n Laaste belangrike saak om na te kyk in die oergeskiedenis, is die plek van Genesis 11:1-9 wat van die Jehowis afkomstig is. Die vraag wat Wellhausen (1963:11-12) homself hier afgevra het, was: “Volg Genesis 11:1-9 na Genesis 6-10 of moes dit nie eerder na Genesis 4:16-24 volg”? Vir Wellhausen lyk dit eerder asof Genesis 11:1-9 Genesis 10 en Genesis 11:10-32 (uitgesluit Gen. 11:29) onderbreek. Genesis 11:1-9 het ons reeds gesien is deel van die oudste deel van die Jehowis se verhaal wat bestaan het uit Genesis 2:4b-4:26 en kan maklik daarop volg. Genesis 11:1-9 dra geen kennis van 'n vloed nie en hier in Genesis 11:1 sien 'n mens dat almal op aarde nog een taal gepraat het.

Dit is weersprekend van Genesis 10:31-32 waar daar gesê word dat daar verskillende nasies was en elkeen sy eie taal gepraat het. In Genesis 6-10, voor die geslagsregister, sien ons 'n natuurlike proses waarin die mens oor die aarde versprei. Elkeen sy eie nasie met sy eie taal. In Genesis 11:1-9 sien ons 'n geforseerde verspreiding van verskillende nasies en verskillende tale.

God gryp in na die toring van Babel en skep verskillende tale wat daartoe lei dat verskillende nasies tot stand gekom het wat oor die aarde versprei is. Wellhausen het 'n sterk vermoede dat dele van Genesis 10 wel na Genesis 11:1-9 moes gekom het, maar hy kan geen bewyse daarvoor in die literatuur opspoor nie.

Wellhausen (1963:14) maak die volgende opmerking ten opsigte van Genesis 1-11: *Alle Teile von JE, so verschiedener Herkunft sie sind, haften doch viel fester unter sich zusammen, als mit Q, sind durch Vorstellungen Ausdrücke und Stil unter sich verwandt und von Q geschieden. Darum ist es auch in der Natur der Sache begründet, dass man zuerst nur zwei Fäden der Erzählung in Gen. 1-11 erkannt hat, Q und JE, und erst allmählich auch in JE selbst ein complicirtes Gespinnst zu erkennen beginnt. Man hat alle Ursache, diese Zweiteilung festzuhalten, auch nachdem sich ergeben hat, dass JE nicht in dem Sinne wie Q ein einheitliches Werk ist.* Hieruit kan ons sien dat Wellhausen literêr krities met die teks gewerk het en dat hy uit die taal en styl van die Jehowis en Q baie duidelik die twee bronne van mekaar kon onderskei. Dit was egter in die Jehowistiese gedeeltes baie moeiliker om die Jahwis en die Elohis van mekaar te onderskei en dit was baie duidelik dat hierdie twee bronne 'n langer ontwikkelingsgeskiedenis gehad het as Q. Q was ten opsigte van taal en styl maklik om te identifiseer en was duidelik 'n eenheid wat so tot stand gekom het. Dit was die werk van die laaste redakteur wat die twee bronne met mekaar verbind het om dit so vêr as moontlik tot een vloeiende verhaal te laat saam smelt.

3.2.2 Abraham en Isak

Wellhausen behandel die verhaal van Abraham en Isak as 'n geheel omdat daar nie veel oor Isak gesê word nie en omdat Isak in die konteks van Genesis 12 (belofte van 'n nageslag) en Genesis 21 (die vervulling van Gen. 12) deel is van die Abrahamverhaal. Wellhausen sien dit ook raak dat die redakteur vir Q heelwat meer op die agtergrond plaas in hierdie verhaal as wat dit die geval was met die oergeskiedenis in Genesis 1-11. Vir Q word Abraham die belangrikste verteenwoordiger van die verbond wat God met sy volk gesluit het en dit is die saak wat van belang is.

In Genesis 1-11 was Q die basis van die gedeelte en het die redakteur (R) die gedeeltes van die Jehowis (JE) daarby ingevoeg en self ook 'n paar weglatings en byvoegings gemaak. In Genesis 12-26 is die gedeeltes van Q in die minderheid. In hierdie selfde gedeeltes is daar egter weer gedeeltes wat net aan die Elohis en die Jahwis toegeskryf kan word. Wellhausen (1963:1-2) het in die inleiding gesê dat hy van die Jehowis praat en daarmee die gedeeltes bedoel waar die Jahwis en die Elohis so nou met mekaar verweef is dat 'n onderskeiding baie moeilik is om te maak.

Wellhausen (1963:15) sê dat die volgende gedeeltes van Q afkomstig is: Genesis 12:4b-5; 13:6,11b,12; 19:29; 11:30; 16:3,15-16; 17:1-27; 21:2b-5; 23:1-20; 25:7-11a en 25:12-17. Dit kan as 'n eenheid geles word (vgl. Addendum A). Die res behoort aan die Jahwis en die Elohis. Genesis 20-22 gebruik deurentyd die Godsnaam *Elohim* maar het benewens hierdie aspek niks met Q in gemeen nie en behoort dus nie tot Q nie. Wellhausen stem saam met Hupfeld wat gesê het dat hierdie gedeelte, behalwe die gebruik van die naam *Elohim*, niks ander met Q in gemeen het nie. Q verwys ook na die naam van Lot alhoewel Lot geen betekenis vir hom het nie, behalwe dat dit die stamme van Edom en Ammon aan Israel verbind. Hierdie aspek blyk tog later ook belangrik te wees vir Wellhausen as hy sy geskiedenis van Israel skryf, aangesien hy sy geskiedenis juis met hierdie opmerking begin. Weereens is die Godsnaam *Jahwe* in Genesis 12:1-4a en verse 6-20 en die Godsnaam *Elohim* in Genesis 12:4b-5 vir Wellhausen die rede om die gedeelte so tussen Q en J te verdeel.

In Genesis 16 en 18 is word daar van die Godsnaam *Jahwe* gebruik gemaak en kan hierdie gedeeltes op hulle eie toegeskryf word aan die Jahwis. Genesis 20-22 word die Godsnaam *Elohim* gebruik maar behoort nie aan Q nie en kan aan die Elohis toegeskryf word. Wellhausen (1963:16) gaan dan verder om te verduidelik hoe hy by die term Jehowis uitgekom het. Hy sê dat as die komponente van die Jahwis en die Elohis vermeng word, met hulle vokale, kan 'n mens die woord Jehowis konstrueer wat dan as term kan gebruik word vir die materiaal waar die Elohis en die Jahwis so in mekaar verstrengel is dat hulle nie van mekaar onderskei kan word nie. Die redakteur wat die Jahwis en die Elohis met mekaar vermeng het noem Wellhausen die derde hand.

3.2.2.1 'n Duidelike Elohistiese handtekening

Die eerste gedeelte waaroor daar duidelikheid bestaan dat dit van een bron afkomstig is, is Genesis 20-22 wat Elohisties is. Die enigste gedeelte wat hier uitgehaal moet word, is Genesis 21:2b-5 wat afkomstig is van Q en wat deur die laaste redakteur hier ingevoeg is. Die res van die gedeeltes het sy eie unieke karakter (*sui generis*) en kan daarom nie met Q of met J verbind word nie. Die volgende aspekte is vir Wellhausen 'n duidelike aanduiding dat hierdie gedeeltes aan die Elohis behoort. Eerstens verskyn God net in die nag aan mense in die Elohistiese materiaal. Dit sien ons dan ook in Genesis 20:3 en 20:6. In Genesis 21:12; 22:1 praat God ook met Abraham en word daar nie pertinent vermeld dat dit in die nag is of dat dit in 'n droom gebeur het nie. Genesis 21:14 en 22:3 bevestig egter die tyd wanneer God met Abraham gepraat het. Daar dui die frase “in die môre vroeg” vir ons die tyd aan. In die Jahwis is *Jahwe* se gesprekke nie net tot die aand beperk nie.

Tweedens praat die engele in die Elohistiese dokument met die mens vanuit die hemel of van bo en ontmoet nie die mens persoonlik soos in die Jahwis nie. Dit sien ons in tekste van Genesis 21:17 en 22:11. Derdens sien 'n mens in die Elohistiese gedeeltes (Gen. 20 en 21:31) dat die woonplek van Abraham en Isak in Berséba is en nie Hebron soos wat die Jahwis dit meedeel in Genesis 13:18 en Genesis 35:27 nie. Genesis 20-22 is uit afsonderlike verhale saamgestel en word deur los skakelformules aan mekaar verbind. Dit kan gesien word in frases soos “en dit was in die tyd” (Gen. 21:22) en “na hierdie dinge” (Gen. 22:1 en 22:20) wat daarop dui dat dit ongetwyfeld deel van die Elohis se verhaal is wat hy oorgedra het (Wellhausen 1963:17).

Die invloed van 'n ander redakteur of derde hand is egter ook sigbaar in hierdie gedeelte. In Genesis 20:18 en 21:1 sien ons dat הַיְהוָה skielik gebruik word vir die Godsnaam. Wellhausen (1963:17) sê dat hierdie skrywer dieselfde skrywer is as in Genesis 18 en in Genesis 18 is dit die Jahwis. In Genesis 18:14 ontvang Abraham die aankondiging van Isak se geboorte oor 'n paar maande, maar het verder niks meer te doen met die verslagdoening oor Isak se geboorte nie.

Hierdie twee verse van die Jahwis is ingevoeg deur 'n latere hand wat Genesis 20 en 21 beter by mekaar wou laat aansluit het (vgl. ook Wenham 1994:44). Van die Elohistiese materiaal is ook in hierdie verse gebruik. Sonder hierdie oorgang sou die hoofstukke baie lomp langs mekaar gestaan het. Lees 'n mens verder deur hierdie gedeelte tel 'n mens weer die spoor op van 'n latere verwerking in Genesis 21:33.

'n Mens sien ook 'n weerspreking van 'n vorige gedeelte in Genesis 20 raak. In Genesis 20 toon die Elohis vir ons aan dat Abraham en Abiméleg in dieselfde plek, naamlik Berséba bly. In Genesis 21:32 sien ons egter dat nadat Abraham en Abiméleg in vers 31 en 32a 'n verbond met mekaar gesluit het, daar duidelik die volgende vermeld word: "Abimelek en Pikol, die bevelvoerder van sy leër, het teruggegaan na die land van die Filistyne toe". In hierdie verse sien ons dat Abiméleg nie in dieselfde plek as Abraham gebly het nie en word hier nou na die "land van die Filistyne" verwys wat voorheen nie genoem is nie. As die Jahwis in Genesis 26 Abiméleg die koning van die Filistyne noem en ook in Genesis 26:26 sê dat hy van Gerar na Isak toe gekom het in Berséba en ook weer terugkeer daarheen, bevestig dit die Jahwis se siening dat Abraham en Abiméleg nie in dieselfde plek gebly het nie. Vir Wellhausen is dit 'n duidelike bewys dat ons hier met 'n ander bron te doen het en dat dit nie meer die Elohis is nie.

In Genesis 22 wat die derde hoofstuk van die Elohis is, sien Wellhausen ook 'n duidelike invloed van die Jehowis raak waar die Jahwis later hierdie gedeelte oorgewerk het. Genesis 22:15-18 deel Wellhausen, Nöldeke se siening dat hierdie verse 'n later byvoeging van die Jehowis moes wees. Dit was veral die invloed van Josua 5:2 en 1 Samuel 11:14 wat in hierdie gedeelte gesien kan word wat hulle van die Jehowis se latere invloed oortuig het. Ook in Genesis 22:11-14 vermoed Wellhausen (1963:18) kan die invloed van die Jehowis raakgesien word al was dit in 'n baie geringe mate. Die plek waar die ram in die plek van Isak geoffer word, noem Abraham "Die Here sal voorsien!" en nie tipies Elohisties "God sal voorsien" nie.

Hierdie plek waar dit plaasgevind het verskil van die Joodse tradisie wat bestaan het. Volgens die Joodse tradisie is die plek waar Abraham vir Isak moes offer dieselfde plek as die Tempelberg in Jerusalem. As 'n mens egter in ag neem dat dit volgens Genesis 22:4 drie dagreise geneem het om daar te kom, kan dit nie Jerusalem wees nie, maar eerder Sigem wat drie dagreise vanaf Berséba af geleë is. Dit sal ook ooreenstem met die Jahwistiese verhaal wat in Genesis 12:7 vertel van die altaar wat Abraham by Sigem gebou het. Dit was volgens Wellhausen (1963:19) eerder die invloed van iemand anders wat die plek wou verander na Jerusalem en Moria in verband met die Tempelberg wou bring. In die ou antieke tyd was die Tempelberg in elke geval nooit so genoem nie en dit was eers later dat dit bekend begin staan het as Moria. Wellhausen sê ook dat die Elohis nooit die naam Moria sou gebruik het nie en eerder net die naam van 'n land. Die verwysing na "land van Moria" in Genesis 22:2 kan nie van die Elohis af wees nie en vertoon lomp in die sin aangesien Moria later net na 'n plek verwys. Moria het waarskynlik hier eerder 'n etiologies betekenise waar dit ingevoeg is om Moria later meer legitimiteit te besorg. Dit verklaar dan ook die optrede van 'n redakteur wat in verse 11-13 die hele tyd die naam van *Elohim* na *Jahwe* verander het.

3.2.2.2 'n Duidelike Jahwistiese handtekening

Wellhausen het Genesis 16 en 18 reeds aangedui as Jahwisties weens die gebruik van die Godsnaam. Volgens Wellhausen (1963:19-20) kan die invloed van dieselfde redakteur of derde hand wat 'n rol gespeel het in die redaksie van die Elohistiese Genesis 22 ook gesien word in die Jahwistiese gedeeltes in Genesis 16 en 26:13. Genesis 16:8-10 is 'n mengsel van Jahwistiese en Jehowistiese materiaal en waarskynlik ingevoeg om Genesis 21 verstaanbaar te maak. Dit is vir Wellhausen ook duidelik dat die skrywer van verse 8-10 reeds kennis gedra het van vers 11 en daarom hierdie verse voor dit ingevoeg het. Sonder hierdie verse as verduideliking lyk dit of vers 11-12 veronderstel dat Ismael in die woestyn gebore is en verwyderd van Abraham, sy pa, daar grootgeword het. Met verse 8-10 ingevoeg, is die veronderstelling nou dat Hagar teruggegaan het na Abraham en Sarai toe en daar geboorte geskenk het. Oor die onduidelikheid in hierdie verse sê Wellhausen (2004:20)

die volgende: *hat der Jahvist, der beste Erzähler in der ganzen Bibel, nicht geschrieben.* Met hierdie woorde spreek Wellhausen sy oortuiging uit dat Genesis 16:8-10 nie van die Jahwis afkomstig is nie en dat dit die stilistiese vorm van hierdie verse is wat hom daarvan oortuig het. Volgens Wellhausen is die Jahwis 'n te goeie storieverteller om so lomp sy inligting oor te dra.

Die frases וַיֹּאמֶר לָהּ “en hy het gesê” in vers 8; וַיֹּאמֶר לָהּ מֶלֶךְ יְהוָה “En die engel van *Jahwe* het tot haar gespreek.” in vers 9,10 en 11 is nie die taal wat die Jahwis ooit gebruik het nie. Ismael is in J dus na Genesis 16:8 in die woestyn gebore en het ook daar grootgeword. Wanneer Genesis 26:18a die geskiedenis van Ismael afsluit, word vermeld dat “En hulle het gewoon van Hávila tot by Sur wat oos van Egipte lê in die rigting van Assur”. Hierdie vers wat ook van die Jahwis is, bevestig dan dat volgens die Jahwis, Ismael in die woestyn grootgeword en gebly het. Genesis 16:8-10 is deur die Jehowis hier ingevoeg om voorsiening te maak vir Genesis 21:9-21 waar Hagar en Ismael deur Abraham verdryf word.

Ten opsigte van Q se gegewens met betrekking tot Ismael is daar 'n baie duidelike teenstrydigheid met die Jehowis. In Q se weergawe in Genesis 16:3,15 en 16 (vgl. addendum A) word berig dat Ismael gebore is toe Abraham ses-en-tagtig jaar oud was. In Genesis 21:5 (E) staan daar dat Abraham honderd jaar oud was toe Isak gebore is. As dit dus nog drie jaar vir Ismael geneem het om gespeen te word beteken dit dat met die aanbreek van Genesis 21:9 hy sewentien jaar oud moes gewees het. Dit is dus heeltemal onlogies dat Abraham in Genesis 21:14 vir Ismael sou optel en op Hagar se skouers sou sit en ook die opdrag in Genesis 21:18 sou kry om vir Ismael op te tel. Hy was dus klaar 'n volwasse man wat op sy eie sou kon loop en Hagar sou nie in staat wees om hom te dra nie. Dit is dus voldoende bewys dat Genesis 21:11-18 nie Elohisties of Jahwisties in oorsprong is nie maar deur 'n ander persoon (JE) bygewerk is.

3.2.2.3 Die vermenging van die Jahwis en die Elohis

Genesis 26 (J) is 'n parallelle verhaal van Genesis 21:22 (E) en verder. In Genesis 26 is daar ook weersprekings wat vir Wellhausen (1963:20) daarop dui dat 'n latere hand die bronne van J en E hier met mekaar vermeng het. In Genesis 26:15 word gesê dat die Filistyne uit jaloesie teenoor Abraham die putte toegestop en met grond opgevol het. In vers 18 word gesê dat Isak hierdie putte wat die Filistyne in Abraham se tyd toegegooi het weer oopgegrawe het. In vers 19 word egter gesê dat die dienaars van Isak terwyl hulle in die dal gedelf het 'n put gevind het en dit vir die eerste keer oopgegrawe het. Dit is duidelik dat die verteller van Genesis 26 geen kennis gehad het van Genesis 21:22-34 nie en dat hierdie selfde gebeure reeds op dieselfde plek tussen Abraham en die Filistynse heerser afgespeel het. Deurdat vers 18 en later vers 15 by die verhaal van die Jahwis gevoeg is, wou die redakteur Genesis 26 met Genesis 21:22-34 harmonieer.

Nog 'n voorbeeld waar die materiaal van die Jahwis en die Elohis met mekaar vermeng is om die Jehowis te vorm vind 'n mens in Genesis 15. Hierdie vermenging word raakgesien juis in tekste wat mekaar weerspreek. Eerstens is Genesis 15:1-6 hoofsaaklik Elohisties en dit kan gesien word in vers 1 as *Jahwe* aan Abraham in 'n gesig of droom verskyn. Hierdie verse se konteks is die nag want in vers 5 wys *Jahwe* vir Abraham al die sterre in die hemel. Vanaf vers 7 is dit skielik dag aangesien vers 12 sê "En toe die son wou ondergaan ..." Daar is geen onderbreking in die vertelling van die verbond wat tussen God en Abraham gesluit word nie en tog vind ons hierdie weerspreking in die teks. Omdat Genesis 15:7-21 in die dag afspeel praat *Jahwe* nie in 'n droom met Abraham nie, maar direk, wat weer kenmerkend van die Jahwis se styl is.

Tweedens is die oorgang vanaf vers 6 na vers 7 en 8 'n verder aanduiding dat hier nou 'n ander bron ter sprake is. Behalwe die belofte van God aan Abraham in vers 1-6 gee *Jahwe* ook nou 'n verder belofte en vra Abraham in vers 8: "En hy sê: Here Here, waaraan sal ek weet dat ek dit in besit sal neem?".

Die verskillende gebruike van die woorde יוֹרָשׁ (v. 3) en אֵיךְשָׁנָה (v. 8) is ook 'n aanduiding dat dit nie dieselfde verteller kan wees nie en dat hierdie twee dele deur 'n derde hand met mekaar vermeng is. Derdens ken die die Jahwis in Genesis 24 nie die naam van Abraham se dienskneg nie, terwyl die verteller van Genesis 15:2 dit wel ken.

Genesis 15:1-6 bevat kenmerke van die Elohis maar dit is duidelik dat dit oorgewerk is deur die Jehowis. Genesis 15:7-21 is egter oorwegend Jahwisties, maar daar is heelwat beperkings in hierdie verse. Die gebruik van die woorde מָאוּר כְּשָׂדִים en אָנִי in vers 7 is volgens Wellhausen (1963:21) nie Jahwistiese taal nie. Ook verse 13-16 pas nie mooi in tussen vers 12 en vers 17 nie en sou meer sin gemaak het na vers 17 en 18. Die verse wat dan nog oorbly kan as Jahwisties beskou word. Wellhausen verdeel Genesis 15 tussen die Jahwis en die Elohis en beskou dit as die werk van die Jehowis wat hierdie twee gedeeltes bymekaargevoeg het en waar nodig het hy gedeeltes ingevoeg om dit te laat vlot. Vers 7 en vers 13-16 wat nie mooi inpas by die Jehowis nie vertoon volgens Wellhausen (1963:22) ook 'n verwantskap met Q.

3.2.2.4 Die groeiproses van die Jahwis en die Elohis na die Jehowis

Wellhausen (1963:23) wil deur die gebruikmaking van sekere tekste die groeiproses aandui wat daartoe gelei het dat die bronne van die Jahwis en die Elohis met mekaar vermeng is om die Jehowis te vorm. Wellhausen sê dat die Jahwistekste die oudste is en daarom as basis dien en dat dit met die Elohistekste wat nie in die Jahwis was nie aangevul is. In Genesis 12:1-4a het ons materiaal van die Jehowis. Vanaf Genesis 12:4b-5 is dit Q. Genesis 12:6-9 het al die kenmerke van 'n reisverhaal. Dit is egter nie maklik om die gedeelte aan 'n bepaalde bron te koppel nie en Wellhausen is van mening dat JE die hoofverteller kan wees. Vers 10-20 is waarskynlik 'n latere byvoeging en dit is hier waar daar veral twee belangrike sake is wat van nader ondersoek moet word.

Eerstens is Abraham en Lot saam in Genesis 12:1-5 maar vanaf Genesis 12:6 wil dit voorkom of Abraham alleen is.

Veral in Genesis 12:10-20 wil dit lyk of Abraham alleen na Egipte toe getrek het, maar in die konteks van die Jahwis is Lot nogsteeds by hom omdat hulle by die Jahwis eers later van mekaar skei. Hierdie was volgens Wellhausen (1963:23) van die antieke tyd af al 'n verskil wat mense opgeval het en daarom het die vertalers van die Septuagint aan die einde van vers 20 die vertaling και λωτ μετ' αυτου "en Lot met hom" wat verskil van "al sy besittings" sodat die moontlikheid ingesluit is dat Lot steeds by hom was. In Genesis 13:1 lees ons dat Abraham uit Egipte getrek het met al sy besittings "en Lot saam met hom". Hierdie laaste gedeelte word egter as 'n latere byvoeging gesien juis om die gedagte te versterk dat Lot saam met Abraham na Egipte gegaan het.

Tweedens vermoed Wellhausen dat verse 10-20 nie oorspronklik hier gestaan het nie, maar dat dit 'n latere byvoeging is. Indien verse 10-20 nie hier gestaan het nie was Genesis 12:8 en 13:4 dieselfde plek op dieselfde tydstip en sou die skeiding net sowel in Genesis 12:8 plaasgevind het. Dit sou dan nie nodig wees vir Abraham om van Bet-el na Hebron te gaan en weer terug na Bet-el om dan eers van Lot te skei nie. Genesis 12:8 en 13:4 gebruik omtrent presies dieselfde woorde om so by die verhaal van die Jahwis aan te sluit.

Wellhausen sien die nate raak waar die verhale van mekaar geskei is en hy dui dit aan as Genesis 12:9 wat die einde van Abraham se reisverhaal is. Dan volg Genesis 12:10-20 wat saam met Gen. 13:1 'n latere byvoeging is. Die volgende naat is by Genesis 13:3-4 wat eintlik die reisverhaal van Genesis 12 herhaal en Genesis 13:2 onderbreek. Dan volg Genesis 13:6 wat van Q afkomstig is. Dan volg die Jahwis se skeidingsverhaal van Abraham en Lot in Genesis 13:7-11a. Die gedeelte van Genesis 13:11b-12 is weer 'n deel van Q wat meer sin maak as dit saam met Genesis 13:6 gelees word. Genesis 13:14-17 is die volgende nate en is 'n later byvoeging wat afkomstig is van die Jehowis. Wellhausen (1963:23-24) sê dat die Jahwis God nie so direk met mense laat praat nie, maar gebruik altyd 'n teofanie op 'n sekere plek wat dan daardie plek 'n heilige plek vir die nageslag laat word. Genesis 13:18 is weer van die hand van die Jahwis wat Abraham se finale plek dan as Hebron aandui.

Abraham bly volgens die Jahwis van 16, 18 en 24 in Hebron en hy bly daar tot en met sy dood. Word die gedeeltes van die Jehowis in berekening gebring wat die blyplek van Abraham in Bet-el en Berséba plaas, word Abraham se woonplek problematies. Slegs as Genesis 13:14-17 as 'n latere toevoeging verstaan word, word die blyplekkwessie opgelos. Die Jahwis teken ook nie vir Abraham as iemand wat op 'n nomadiese reis deur die land gegaan het om dit te ondersoek of te verken nie. Abraham trek reguit, maar geleidelik van Sigem na Bet-el en Hebron.

3.2.2.5 Waar pas Genesis 14 dan in?

Volgens Wellhausen (1963:24) volg Genesis 14 beslis na Genesis 13 en pas dit ook mooi in voor Genesis 15. Genesis 14 kan egter nie met sekerheid aan Q of die Jahwis of die Elohis verbind word nie (vgl. ook Fohrer 1986:93-94; Westermann 1981:188). Dit vertoon sekere ooreenkomste met die Elohis op grond van die gebruik van לָא. In Genesis 14 word Abraham egter beskryf as 'n soldaat wat veg om vir Lot te bevry terwyl die Elohis Abraham in Genesis 15:6 en Genesis 22 as 'n gelowige voorstel en in Genesis 20 as 'n profeet. Dit was ook nie die Elohis se styl om Jerusalem te verheerlik nie en in Genesis 14:17-24 word dit wel gedoen as Melgisédék, die koning van Salem in die Koningslaagte, wat verbind word aan Jerusalem, vir Abraham vereer. Die tiende van alles wat Melgisédék aan Abraham hier in die Koningslaagte gee stem egter ooreen met die tiendes van Jakob by Bet-el. Soos Jakob se ontmoeting met God by Bet-el die voorbeeld vir die Israelitiese tempel word, word Abraham se ontmoeting en die tiendes wat hy ontvang, die voorbeeld van die Salomoniese tempel van die Judeërs in Jerusalem.

Slegs as Melgisédék wat die opvolger van Adoni-Sedek (Jos. 10:1) as die koning en priester van die Allerhoogste God van Jerusalem gesien word, maak hierdie tiende van Abraham sin. Dan word hierdie gedeelte 'n etiologiese verhaal wat die tiendes in Jerusalem aan die priesterlike amp en aan God verklaar. Dit is dus onseker aan wie Genesis 14 gekoppel kan word.

Die Jahwis het opgetree in Israel en was nie 'n Judeër nie en sou nie die gee van tiendes in die tempel in Jerusalem noodwendig wou legitimeer nie. Volgens Wellhausen (1963:25) kan ook die Jehowis nie verantwoordelik wees vir Genesis 14 nie. Genesis 14 vertoon egter ook kenmerke van die taal van Q. Dit kan gesien word in die gebruik van Q-woorde soos *וְהָרָשָׁה, וְהָרָשָׁה* in vers 21.

Vir Wellhausen lê die oplossing van die probleem van Genesis 14 daarin dat hy die hoofstuk beskou as die werk van die finale redakteur, wat die Jehowis en Q-gedeeltes wat oor Melgisédék handel, saamgevoeg het in hierdie hoofstuk. Hierdie hoofstuk is eers by die laaste redaksie bygevoeg en Wellhausen (1963:24-25) maak die volgende opmerking: *Allem Anschein nach ist Kap. 14 erst in die letzte Ausgabe der Genesis eingeschoben worden.*

3.2.2.6 Abraham en Sodom en Gomorra

In Genesis 18 en 19 sien ons die voetspore van die Jahwis raak. *Jahwe* kom na Abraham en praat direk met hom. Volgens Wellhausen (1963:25) was Genesis 18:22a en Genesis 18:33 deel van die oorspronklike verhaal. Hulle moes eens op 'n tyd bymekaar gestaan het voordat Genesis 18:22b-32 hierby ingevoeg is. Hy sê die vers het waarskynlik eers as volg, daarna uitgesien: *und die Männer wendeten sich von dannen und gingen nach Sodom, und Abraham kehrte zurück an seinen Ort* “ En die manne het daarvandaan weggedraai na Sodom, en Abraham het na sy plek toe gegaan”. In Genesis 18:2 word gesê dat daar drie manne na Abraham toe gekom het. Verder aan in die gedeelte kom 'n mens agter dat *Jahwe* een van hierdie manne moes gewees het. In vers 22 draai die manne toe weg na Sodom toe, maar *Jahwe* het bly staan. In Genesis 19:1 sien ons dat hierdie twee manne engele was. In Genesis 18 is Abraham baie gemaklik en informeel met *Jahwe*. Hy maak vir hom kos en slag 'n kalf en vanaf vers 23-32 onderhandel Abraham vreesloos met *Jahwe*. Dis eers in vers 27 dat 'n mens die indruk kry dat Abraham skielik die afstand aanvoel tussen hom en *Jahwe*.

Genesis 18:22b-32 kom uit 'n latere tyd toe die Joodse volk óók ervaar het wat dit beteken dat almal moet ly oor die ongehoorsaamheid van die meeste van die volk. Hulle het ook gedink dit is onregverdig. Wellhausen (1963:26) sê dat hierdie gedeelte waarskynlik ontstaan het in dieselfde tyd as die optrede van die profeet Esegïël, Jeremia en Job en dat die gebeure in daardie tyd die agtergrond van hierdie gedeelte gevorm het.

Oor Genesis 18:19 en Genesis 18:23-26 bestaan daar by Wellhausen die vermoede dat die teks nie presies so geskryf is nie en dat daar wel klein veranderings aan die teks aangebring is. Dit is woorde soos אָנִי en לְמַעַן אֲשֶׁר, יְדַעְתִּיּוּ in vers 17 en 19 wat vir Wellhausen oortuig dat die teks verander is. Ook die taal van vers 23-26 stem vir hom baie ooreen met die taal van Genesis 13:14-17 wat van die Jehowis afkomstig is. Wellhausen beskou Genesis 19:30-38 (1963:26-27) as afkomstig van die Jahwis aangesien hy geen rede kan vind dat dit nie aan hom behoort nie. Die doel van hierdie hele gedeelte is om te verklaar hoe dit gebeur het dat hierdie klein strokie land deel van die nageslag grond van Lot geword het en waar die stamme van Moab en Ammon vandaan gekom het. Oor die manier waarop Lot se dogters te werk gegaan het om kinders en afstammeling te bekom word geen morele uitsprake gemaak nie.

3.2.2.7 Isak se kortverhaal

Die geslagsregister van Nahor in Genesis 22:20-24 behoort ook volgens Wellhausen (1963:27) by die Elohis en vorm die voorbereiding vir Isak se huwelik met Rebekka in Genesis 24. Genesis 23 (Q) word die hoofstuk wat die motief verskaf vir die gebeure in Genesis 24. Genesis 24 word as afkomstig van die Jehowis gesien. Daarna volg Genesis 25:1-6 wat lyk of dit van Q kan wees, maar is as gevolg van die gebruik van die woorde “Skeba”, “Dedan” en יִלְדָּה van die Jehowis afkomstig. Dit lyk ook of Genesis 24:36 aansluit by Genesis 25:5 omdat dit oor die erflating van Abraham aan Isak gaan. Genesis 25:7-11a is van Q en as dit uitgehaal word volg Genesis 25:11b steeds op Genesis 25:6.

Genesis 24-25:6 staan op sy regte plek volgens Wellhausen (1963:27), maar dit is opvallend dat hierdie hoofstuk niks oor die dood van Abraham vermeld nie. Wellhausen sê dat die Jehowis natuurlik daarvoor sou berig het, maar dat R dit uitgehaal het omdat hy eerder die weergawe van Q in Genesis 25:7-11b wou gebruik. In Genesis 24 is daar aanduidings dat die Jehowis wel oor Abraham se dood moes berig het. Wanneer die kneg wat deur Abraham, wat op sterwe was, gestuur is om vir Isak 'n vrou te gaan haal, gaan hy nie terug na Abraham toe nie, want Abraham was toe reeds dood. Isak, lees ons in vers 62, het in die Suidland gaan woon en dit het hy gedoen na Abraham gesterf het, anders sou dit tog nie sin gemaak het nie. Genesis 24:67 is ook deur R verander om by die konteks in te pas en sodat hy Q kon gebruik om Abraham se dood te vermeld. Die אִמֶּךָ "sy moeder" was eers אָבִיו "sy vader" en hierdie vers was ook eers later bygevoeg en toe deur R verander.

Na Genesis 24 het Genesis 26 oorspronklik gevolg. Beide hierdie hoofstukke, behalwe Genesis 26:34 (Q), is afkomstig van die Jahwis. Vir Wellhausen staan Genesis 26:1-11 hier op die verkeerde plek. Hy sê: ... *wo Isaak sein Weib für seine Schwester ausgiebt, wird gradezu absurd, wenn Rebekka bereits Mutter zweier Söhne ist und noch dazu erwachsener Männer* (1963:28). Rebekka is net te oud en hierdie gedeelte sou nog sin gemaak het as dit voor Genesis 25:19-34 gestaan het. In Genesis 26:23-33 wat begin met 'n openbaring van *Jahwe* aan Isak, sien ons dan hoe dit gebeur het dat Berséba 'n heiligdom vir die Jode geword het. Genesis 26 word dan ook die afsluitingshoofstuk van Isak se lewe en van hier af gaan dit net oor die twee seuns. Wellhausen (1963:28) sê dat Genesis 27 eintlik beter verstaan word as dit direk na Genesis 25:34 gelees word en dit beter by hierdie gedeelte aansluit.

Die studie van Genesis 1-11 en Genesis 12-26 het, volgens Wellhausen, (1963:28-29) byna dieselfde resultate opgelewer. Beide hierdie gedeeltes is saamgestel uit gedeeltes van die Jehowis wat deur die redakteur met Q verbind is om die finale vorm daar te stel. Die verskil tussen die twee gedeeltes is egter dat in Genesis 1-11 ons eintlik net met die Jehowis én Q te doen het en dat daar 'n baie klein gedeeltetjie aan die Elohis toegeken kan word.

In Genesis 12-26 het ons gedeeltes wat suiwer uit Jahwistiese materiaal en ook uit suiwer Elohistiese materiaal bestaan. Daar is ook gedeeltes waar hierdie twee bronne met mekaar vermeng is deur die Jehowistiese redakteur. Dan is daar ook gedeeltes wat van Q is. In Genesis 12-26 is daar egter minder materiaal van Q as in Genesis 1-11 soos reeds deur Wellhausen opgemerk is. Die finale redakteur het in Genesis 12-26 minder van Q gebruik en meer die materiaal van die Jahwis en Elohis gebruik en ook die kombinasie daarvan in JE.

3.2.3 Jakob en Esau

Wellhausen (1963:29-30) baken hierdie gedeelte af as Genesis 27-36 en ook Genesis 38 wat hierby hoort. Hy verdeel hierdie gedeeltes in vyf eenhede (vergelyk met Otto 1979:17-88 se indeling en analise).

Jakob se jeug in sy ouershuis: Genesis 25:19-28:22 (hy sluit egter Gen. 26:1-33 uit)

Jakob by Laban: Genesis 29:1-30:24

Jakob se terugkeer: Genesis 30:25-31:54

Die ontmoeting met Esau: Genesis 32:1-33:17

Juda se bloedskande met Tamar: Genesis 36 en 38

3.2.3.1 Jakob se jeug in sy ouerhuis

Wellhausen (1963:30) sê dat Q se vertelling van die huwelik van Isak met Rebekka tussen Genesis 25:19 en 25:20 moes gelê het, maar het met die finale redaksie uitgeval. Vanaf Genesis 25:20-26c word die verhaal van die tweeling se geboorte vertel nadat Rebekka vir twintig jaar onvrugbaar was.

Die verhale van die Jahwis en die Elohis is so nou met mekaar verweef in hierdie gedeelte dat dit baie moeilik is om die twee bronne van mekaar te onderskei. As daar na die gedeelte van Genesis 28:10-22 gekyk word, kan 'n mens wel hier en daar kenmerke van die Jahwis en die Elohis in die Jehowis onderskei.

In die gedeelte word die Godnaam *Elohim* gebruik, behalwe in vers 13-16, waar van *Jahwe* gepraat word. Wellhausen (1963:30) sê dat verse 13-16 van die Jahwis afkomstig is weens die gebruik van die Godnaam Jahwe. As Genesis 28:12 met vers 17 verbind word, maak dit heeltemal sin en lyk dan as volg: “Hy het gedroom: 'n leer staan op die aarde en die punt van die leer raak aan die hemel, en engele van God klim op en af met die leer. Jakob het bang geword en gesê: Hoe skrikwekkend is hierdie plek! Dit is niks anders nie as die huis van God; dit is die poort van die hemel”. In hierdie gedeelte, sonder verse 13-16, word die leer nou belangrik want dit staan op 'n plek wat later in Israel se geskiedenis baie belangrik word en wat deur hierdie gebeurtenis legitiem geword het. Die plek wat Bet-el genoem is, verteenwoordig die plek waar die hemel en die aarde met mekaar verbind word. Dit word die poort waar beweging tussen die hemel en die aarde nou moontlik word.

Genesis 28:13-16 word in teenstelling daarmee 'n eenmalige teofanie waar die plek nou 'n heilige plek word wat vir almal gewy is. Die land word nou deur *Jahwe* as heilige grond verklaar en die handhawing hiervan sien ons ook in verse soos Genesis 12:7, Genesis 26:24, Josua 5:13-15 en 2 Samuel 24:16-18. Die wyse waarop God hom aan Jakob openbaar, vertoon kenmerke van die Jahwistiese openbaring van God aan die mens. *Jahwe* staan direk teenoor Jakob en praat direk met hom. Die woorde יהוה נִצַּב עָלָיו “*Jahwe* staan teenoor hom” verwys die עָלָיו na Jakob en nie na die leer nie. Indien dit vertaal sou word met “*Jahwe* staan bo-op die leer” sou dit rym met die openbaring van die Elohis waar God uit die hoogte met die mens praat en nie direk soos in die Jahwistiese gedeeltes nie. Die gebruik van die Godnaam *Jahwe* laat egter geen ander opsie as om עָלָיו te vertaal met “teenoor hom” en dit dan aan die Jahwis te koppel nie. In Genesis 28:12 wat deel van die Jehowis is en waar die Elohistiese kenmerke oorheers, is die rol van die engele wat op en af met die trap beweeg juis die draers van die openbaring terwyl die engele geen rol speel in verse 13-16 nie, want *Jahwe* praat direk met Jakob.

'n Verdere taalkundige aanwysing wat ook daarop dui dat Genesis 28:13-16 van die Jahwis is, is die woord **עַד אֲשֶׁר אָם** “totdat” wat ook in Genesis 24:19 (**אָם עַד**) van die Jahwis gebruik word. Volgens Wellhausen (1963:31) is daar egter ook formele verskille tussen die Jahwis van Genesis 28:13-16 en die Jehowis. Eerstens is die volgorde wat die Jehowis gebruik vir die windrigtings in Genesis 13:14, Noord, Oos, Wes en Suid. Die Jahwis se volgorde in Genesis 28:14 is egter Wes, Oos, Noord en Suid. Tweedens is die onderwerp van **בְּרַכּוֹ** vir die Jehowis in Genesis 18:18 en 22:18 **כֹּל גּוֹי הָאָרֶץ** “al die nasies van die aarde”. Vir die Jahwis is dit in Genesis 28:14 en 12:3 **כָּל-מִשְׁפָּחַת הָאָדָמָה** “al die geslagte van die land”. Behalwe die formele verskil het dit ook 'n belangrike teologiese verskil. Vir die Jahwis beteken dit dat in Abraham al die geslagte van die land geseën sal word, met ander woorde Israel self. Vir die Jehowis beteken dit dat in Israel sal al die nasies van die aarde geseën word. Vir Wellhausen wil dit voorkom asof **וּבְזֵרְעוֹ** “in hulle sal geseën word” van die Jehowis afkomstig kan wees en die enigste verklaring hiervoor kan wees dat dit 'n latere byvoeging van die Jehowis was.

Genesis 28:17-22 behoort aan die Elohis soos ons reeds gesien het, maar ook hierin is daar tekens van ander invloede. Vers 19 (**אֵל-בַּיִת**) en vers 22 (**בַּיִת אֵלֵּי הַיָּמִים**) blyk 'n herhaling te wees en omdat Vers 22 van die Elohis af is, moet vers 19 dus van 'n ander bron afkomstig wees. Vers 19a is volgens Wellhausen (1963:31) afkomstig van die Jahwis en is vers 19b waarskynlik 'n latere kommentaar van die Jehowis. Genesis 28:21 is van die Elohis en lees as volg “en ek behoue na die huis van my vader sal terugkom, dan sal *Jahwe* my God wees”. Die laaste gedeelte van hierdie vers “dan sal die Here my God wees”, is volgens Wellhausen sonder twyfel 'n latere byvoeging wat deur die Jehowis gemaak is. Op dié manier het die Jehowis reeds vooruit die plek bepaal waar die “huis” (heilighdom) later gebou sou word.

Uit Genesis 28:10-22 het ons ter opsomming 'n volledige verhaal van die Elohis met 'n gedeelte wat van die Jahwis ook is. Dit beteken dat die Elohis en die Jahwis beide oor dieselfde gebeurtenis berig het. Hier is vers 15 en vers 20 'n goeie voorbeeld hiervan.

In Genesis 27 het ons weer met die Jehowis te doen wat beide die Jahwis en die Elohis so goed met mekaar vermeng het dat dit baie moeilik is om die twee van mekaar te onderskei. Beide die Jahwis en die Elohis moes oor Jakob se seën in die plek van Esau berig het anders sou Genesis 32 onverstaanbaar gewees het. Dit is egter moeilik om tussen die Jahwis en Elohis in Genesis 27 te onderskei aangesien die naam van *Jahwe* en God selde hierin voorkom en dit gewoonlik die maklikste manier is om die twee bronne te onderskei. Ten spyte hiervan is dit wel moontlik om twee breuke in hierdie hoofstuk raak te sien. Volgens Wellhausen is Genesis 27:44 moontlik die byvoeging van 'n derde hand en is 'n duplisering van vers 45.

Tweedens is dit wat in Genesis 27:33-38 na “Toe skrik Isak geweldig” volg, nie een verhaal nie maar twee verskillende gedeeltes wat langs mekaar gelees moet word. Genesis 27:33-34 volg dus nie na Genesis 27:36-38 nie. Wellhausen (1963:32) sê dat dit langs mekaar gelees moet word as volg:

33. en sê: Wie is dit dan wat wild gejag en vir my gebring het? En ek het van alles geëet voordat jy gekom het, en hom geseën — ook sal hy geseënd bly!

34. Toe Esau die woorde van sy vader hoor, skreeu hy met 'n baie groot en bitter geroep, en hy sê vir sy vader: Seën my ook, my vader!

35. En hy antwoord: Jou broer het gekom met bedrog en jou seën weggeneem.

36. Daarop sê hy: Sou hulle hom Jakob noem, omdat hy my nou twee keer onderkruip het? My eersgeboortereg het hy geneem, en daar het hy nou my seën geneem! Verder vra hy:

Het u vir my geen seën oorgehou nie?

37. Toe antwoord Isak en sê vir Esau: Kyk, ek het hom as heerser oor jou gestel en aan hom al sy broers as dienaars gegee; en ek het hom met koring en mos versorg. Wat kan ek dan nou vir jǎú doen, my seun?

	<p>38.Daarop het Esau aan sy vader gevra: Het u net een seën, my vader? Seën my ook, my vader! En Esau het sy stem verhef en geweën.</p>
--	--

Volgens Wellhausen volg vers 35 en 36 nie na vers 34 nie maar eerder vers 38. Die Jehowis het beide die bronne hier gebruik en ook iets uitgelaat tussen vers 33 en vers 34.

In Genesis 27:20-30 is dit ook moontlik om tussen die bronne van die Jahwis en die Elohis te onderskei en die redaksiewerk van die Jehowis raak te sien. Wellhausen (1963:33) sluit aan by Ewald wat gesê het dat Genesis 27:24 eerder na vers 21 moet volg as na vers 23 en dat 'n breuk hier sigbaar is. Daar is ook twee weergawes van Jakob se verskyning aan Isak om die seën te ontvang. In vers 22 het Jakob nadergekom terwyl Isak aan hom geraak het en omdat sy arms met die bokkies se vel wat harig was, bedek is, het Isak gedink dit is Esau. In Vers 27 sien ons weer dat Jakob "nadergekom" het na Isak en dat Isak vir Jakob gesoen het en dat dit die reuk van sy klere was wat hom oortuig het dat dit Esau moet wees. Dit is dus nie twee gebeurtenisse in dieselfde verhaal nie, maar eerder die bewys dat dit twee verskillende bronne se weergawe van dieselfde gebeure is. In vers 30 is daar volgens Wellhausen ook 'n bewys dat ons hier met die vermenging van twee bronne te doen het. Die eerste deel van die vers "Toe dit gebeur het dat Isak klaar vir Jakob geseën het" en die tweede deel "toe dit gebeur het dat Jakob skaars van Isak weggegaan het", is bymekaar geplaas om dan as volg te lees "Maar toe Isak Jakob klaar geseën het en Jakob nog skaars van sy vader Isak af weggegaan het, kom sy broer Esau van die jag af".

Daar is volgens Wellhausen (1963:33-34) geen twyfel dat Genesis 27 uit dele van die Jahwis en die Elohis bestaan nie en dat dit die werk van die Jehowis was nie. Alhoewel daar meer nie-Jahwistiese terme is soos *Elohim* in Genesis 27:36 en ook in besonders die inleiding van Genesis 27:1 "en vir hom gesê: My seun!

En hy het hom geantwoord: Hier is ek!” tipies nie van die Jahwis is nie, beteken dit nie dat Genesis 27 aan die Elohis toegeskryf kan word nie (vgl. Schmidt 1988:159:183 se literêr kritiese ondersoek na Genesis 27).

In Genesis 25 verdeel Wellhausen die hoofstuk in die volgende bronne: verse 1-6, 21-26b, 27-29 wat van die Jehowis afkomstig is. Verse 7-11a, 12-19 en vers 26c wat van Q af is. Hy sê dat Verse 30-34 van die Jahwis is. Eerstens omdat die woord אָנֹכִי “ek is moeg” in vers 30 en 32 en ook הִלְעִיטֵנִי “laat my sluk” ooreenstem met die tipiese Jahwistiese taal wat 'n mens ook kry in Genesis 24:17 הִגְמִי־יָיִן “laat my drink”. Tweedens is daar 'n verskil in die verduideliking van die naam Esau. In Genesis 25:25 word gesê dat met Esau se geboorte hy geheel en al rooi was en daarom is hy Esau genoem. In Genesis 25:30 word gesê omdat Esau vir Jakob gevra het om hom van die “rooigoed” te gee om te sluk, is hy Edom genoem.

Uit hierdie eerste verhaal van Jakob is gesien dat die Jahwis en die Elohis byna onlosmaaklik met mekaar verweef is en dat dit byna onmoontlik is om met sekerheid die twee bronne van mekaar te skei. Ook is gesien dat die manier waarop die Jehowis en die Elohis met mekaar verbind is heeltemal verskil van die samestelling van Q en dat Q uit 'n latere tydperk as die Jehowis moes dateer (Wellhausen 1963:35).

3.2.3.2 Jakob bly by Laban: Genesis 29:1-30:24

In hierdie gedeelte is dit volgens Wellhausen (1963:35) slegs Genesis 29:24,28b,29 (die gee van die slavinne Silpa en Bilha van Laban aan Lea en Ragel) wat van Q afkomstig is en wat in elke geval nie noodsaaklik was vir die verstaan van Genesis 30:3,9 (die gee van Silpa en Bilha aan Jakob om kinders by te verwek) nie. Genesis 29:1-14a en 29:14b-30 is die werk van die Jehowis. Dit is duidelik dat hy swaarder op die Elohis gesteun het toe hy hierdie gedeeltes bymekaargebring het. In Genesis 29:1-14a (Jakob kom in Haran aan en gaan bly by Laban) is daar drie Elohistiese merkers wat vir ons wys dat hierdie gedeelte van die Elohis afkomstig is. Eerstens is dit nie die taalgebruik van die Jahwis om die uitdrukking in Genesis 29:1 naamlik: “Toe lig Jakob sy voete op”

te gebruik nie. Tweedens praat die Jahwis nooit van “Haran sonder om ook die stad van Nahor” daarmee saam te gebruik nie. Derdens gebruik die Jahwis ook nie בְּנֵי אֶרְצָה קְדָם “die land van die kinders van die Ooste” sonder אֶרֶם נְחֹר “Aram Nahor” nie.

Ook Genesis 29:14b-30 is hoofsaaklik uit die Elohis saamgestel. Hier is die woord מִשְׂכָּרְךָ “loon” in vers 15 en ook גֹּדֵלָה הַקְטָנָה “ouer/jonger” in vers 16-18 tipies aan die Elohis. Genesis 29:30-30:24 (die geboortegesiedenis van Jakob se kinders) is volgens Wellhausen (1963:36) afkomstig van die Jehowis. Hier is twee aanduidings wat vir ons aantoon dat hier ’n vermenging van die bronne plaasgevind het. Eerstens is hier duidelik ’n afwisselende gebruik van die Godsnaam. As daar in hierdie gedeelte na *Elohim* verwys word dan is God die een wat voorsien. As daar van *Jahwe* gepraat word dan is Hy *Jahwe* van die belofte. Wellhausen (1963:36) sê dat die afwisseling van die gebruik van God se naam so opvallend is dat Delitzsch die afleiding gemaak het dat die name nie net deur die vroue afwisselend gebruik is nie, maar dat die skrywer dit ook gedoen het.

Tweedens is die dubbele etimologiese gebruik van die name ’n verdere aanduiding dat ’n mens hier te doen het met twee bronne wat saamgevoeg is. In Genesis 30:23 (geboorte van Josef) lees ons “God het my smaad weggeneem” en in vers 24 “Mag *Jahwe* vir my ’n ander seun daar byvoeg!” wat ’n uitstekende voorbeeld is waarin ons beide die woorde *Elohim* en *Jahwe* vind en wat die dubbele bron aantoon. By Sébulon se geboorte in Genesis 30:20 sien ons dat “Toe sê Lea: God het my ’n mooi geskenk gegee” van die Elohis is en dat “nou sal my man eindelijk by my woon” van die Jahwis is. By Issaskar se geboorte in Genesis 30:16 sien ons die sin “want ek het jou eerlik gehuur vir my seun se liefdesappels”, wat van die Jahwis is en “God het my loon gegee, omdat ek my slavin aan my man gegee het” in Genesis 30:18 van die Elohis is. Hier vind ons twee baie verskillende interpretasies, maar albei die sinne gebruik dieselfde elemente naamlik, אִישׁ en שֶׁכֶר.

Wellhausen (1963:36-37) verdeel Genesis 29:31-30:24 op in die volgende bronne: Genesis 29:31-35 (die geboorte van Ruben, Simeon, Levi en Juda) sê hy, is afkomstig van die Jahwis omdat die inhoud ooreenstem met die Elohistiese geboorteverhaal. Genesis 30:1-8 (die geboorte van Dan en Naftali) is wesenlik van die Elohis afkomstig met die uitsondering van twee gedeeltes. In Genesis 30:3 is die frase **וְאֵבְנָה גַּם־אֶנְכִּי** “en gebou kan word van haar” nie afkomstig van die Elohis nie en ook lyk **בְּלֶהָה** לִפְתָּחֵי רְחֵל **שֶׁפְתָּחֵי רְחֵל** “*Bilha* die slavin van Ragel” in vers 7 na 'n addendum.

Genesis 30:9-16 is van die Jahwis afkomstig op grond van die gebruik van Jahwistiese frases soos **עָמְדָה מְלָדָת** “sy het opgehou om te baar” wat ook in Genesis 29:35 gebruik word. Ook is die herhaalde gebruik van die woord **שֶׁפְתָּחֵי** “haar slavin” in verse 9,10 en 12 'n teken van die Jahwis. Genesis 30:17-24 is weer van die Elohis afkomstig, behalwe die etimologiese herhalings wat reeds behandel is by die name van Sébulon in vers 20 en Josef in vers 23.

Uit die bogenoemde is dit duidelik hoe die Jehowis daarin geslaag het om gedeeltes van die Jahwis en gedeeltes van die Elohis afwisselend te gebruik om een verhaal daar te stel. In die proses slaag hy daarin om selfs die nate te verberg sodat geen merkbare gapings sigbaar is nie.

3.2.3.3 Jakob keer terug: Genesis 30:25-31:55

Hierdie gedeelte is ook van die Jehowis afkomstig wat saamgestel is uit materiaal van die Elohis en die Jahwis. Die enigste vers in hierdie gedeelte wat volgens Wellhausen (1963:37) afkomstig is van Q is Genesis 31:18 en dan moet **וַיִּבְנֶה גֹאֲלֵי־מִקְנֵי־הוּי** 18 – “en hy voer al sy vee weg” ook uitgehaal word omdat dit nie van Q afkomstig is nie. Die gedeelte van Genesis 30:25-31:16 handel hoofsaaklik oor die vee rykdom van Jakob en is buiten Genesis 31:1,3,10 en 12 hoofsaaklik Elohisties van aard. Dit is veral die gebruik van die Godnaam *Elohim* in verse 7,9,11,13 en 16 wat vir ons hiermee help en dan ook die openbaring van 'n engel aan Jakob (vers 11) in 'n droom, wat op die tipiese Elohistiese styl plaasvind.

Genesis 31:1 en 2 handel oor dieselfde saak wat die vermoede laat ontstaan dat vers 1 nie van die Elohis is nie, maar van die Jahwis. Vers 2 word deur die Elohis gebruik sodat hy vers 4 daaraan kan koppel en kan verklaar. Genesis 31:3 is volgens Wellhausen (1963:37) nie Elohisties nie, maar eerder Jahwisties. Hier is twee merkers wat dit vir ons aandui. Eerstens is daar die gebruik van die Godnaam *Jahwe* wat hier die aanduiding verskaf. Tweedens is die gebruik en betekenis van die woord וְלִמְלוּכָתְךָ “en jou familie” in vers 3 anders as in vers 13 (E) אֶרֶץ מוֹלֶדְתְּךָ “die land van jou geboorte”. Genesis 31:10 en 12, wat oor die bokramme handel is hier heeltemal uit hulle plek uit want dit onderbreek die openbaring van God aan Jakob. Hierdie twee verse is nie van Elohistiese oorsprong nie en hulle oorsprong is onbekend.

Genesis 30:25-43, wat handel oor die vasstelling van die loon van Jakob deur Laban, vertoon die resultaat van die vermenging van die Elohis en die Jahwis. Die redakteur het nie daarin geslaag om die twee bronne mooi in mekaar te laat vloei nie. Die gevolge is ’n gedeelte wat nie glad lees nie. Volgens Wellhausen (1963:38) stem hy saam met Hupfeld wat gesê het dat in Genesis 30:25 dit die Jahwis is wat hier aan die woord is. Die naam *Jahwe* in verse 27 en 30 is die merkers wat dit vir ons aandui. Alhoewel die grootste gedeelte van Genesis 30:25-31 van die Jahwis is, is die herhalings in vers 28 “Bepaal jou loon vir my, ek sal dit gee” en ook in vers 31 “wat sal ek jou gee” vir ons die aanduiding dat dit nie suiwer uit die Jahwis is nie. Ook is daar woorde in vers 26 אֲשֶׁר עֲבַדְתָּ יְיָ אֱלֹהֵי יִדְעָה אֶת־עֲבֹדָתְךָ אֲשֶׁר עֲבַדְתָּ יְיָ אֱלֹהֵי יִדְעָה אֶת־עֲבֹדָתְךָ herhaal.

Hierdie groter gedeelte word egter kort-kort onderbreek deur gedeeltes van die Elohis wat deur die Jehowis hier ingevoeg is. Genesis 30:32-34 word aan mekaar gebind deur ’n proses van forsering wat daartoe lei dat die weerspreking van die tekste net verder uitgelig word. In Genesis 30:31 word Jakob vrygespreek van enige aanspraak op toekomstige loon. In vers 32 bepaal hy egter weer ’n loon vir homself waar al die swart skaaplammers en al die bont en gestippelde boklammers sy loon sal wees. In Vers 33 en 34 nooi Jakob ook vir Laban om self te kom ondersoek instel om seker te maak dat Jakob sy loon eerlik geneem het. Laban stem ook in tot Jakob se loon.

In Genesis 30:35 sien ons in teenstelling met verse 32-34 dat dit Laban is wat die bokke en skape skei en vir sy seuns gee. Laban se seuns neem dan die diere van Jakob weg sodat daar 'n afstand van drie dae tussen Jakob en Laban se diere is. Elke keer wat Laban sien dat Jakob bevoordeel word verander hy Jakob se loon, sodat dit homself kan bevoordeel. Dit help egter nie, want hoe Laban ook al die loon van Jakob verander, dit werk elke keer tot Jakob se voordeel uit. Hierdie gedeelte in vers 32-34 is volgens Wellhausen (1963:39) van die Elohis. Die verwarring oor die loon en die teenstrydighede in die teks wys dat die Jehowis wat hierdie twee bronne gekombineer het, nie die teks mooi verstaan het nie. Genesis 31:7 sluit egter aan by hierdie gedeelte en maak die beskuldiging van Jakob meer verstaanbaar.

By die Jahwis is dit baie makliker en die loon word nie so baie deur die Jehowis verander nie. Die loon wat aan die begin vir Jakob vasgestel word, is die loon wat staan. Genesis 30:38-42 is die oorspronklike teks van die Jahwis volgens Wellhausen (1963:39) en lees as volg: 38 “en hy sit die latte wat hy geskil het, vlak voor die vee in die trogge, in die drinkbakke waar die vee kom drink het; en hulle het verhit geword as hulle kom drink.” 39 “En die vee het verhit geword by die latte, en die vee het gelam gestreeptes, gestippeldes en bontes”. 40 “Toe skei Jakob die lammers, en hy draai die koppe van die vee na die gestreeptes en almal wat swart was onder Laban se vee”. En hy het vir hom afsonderlike troppe gemaak en dié nie onder Laban se vee gesit nie”. 41 “En elke keer as die sterkste diere verhit word, sit Jakob die latte voor die oë van die vee in die trogge, sodat hulle verhit sou word by die latte”. 42 “Maar as die vee swakkerig was, het hy dit nie ingesit nie; so was dan die swakkes vir Laban en die sterkes vir Jakob”.

Soos wat die Jehowis beide bronne van die Jahwis en die Elohis gebruik het om te vertel hoe dit gebeur het dat Jakob sy vee rykdom bekom het, vertel die Jehowis ook nou vir ons in Genesis 31 van Jakob se geheime vlug weg van Laban af. Ook die gedeelte van hoe Laban vir Jakob inhaal en hoe daar dan tussen skoonpa en skoonseun 'n ooreenkoms gesluit word, is die werk van die Jehowis. Die grootste gedeelte van Genesis 31:2-54 is hoofsaaklik Elohisties sê Wellhausen (1963:40).

Die merkers wat vir ons dit aandui is eerstens die gebruik van die Godnaam *Elohim* in verse 24 en 42. Tweedens is die droom van Jakob in vers 11 en ook in vers 24 ooreenstemmend met die Elohis se gebruik van drome as medium waarmee God of die engele met die mens kommunikeer. Derdens is daar stilistiese ooreenkomste in hierdie gedeelte met Genesis 20:3 (droom van Abiméleg). Vierdens is uitdrukings soos “slavinne” in vers 33, “moenie kwaai kyk nie” in vers 35 en ook “die reël van die vroue” in vers 35 tipies Elohisties.

In hierdie gedeelte is daar egter materiaal wat nie van die Jahwis of die Elohis is nie. In vers 45 en 46 kan die naam van Jakob as 'n valse uitbreiding gesien word en volgens Wellhausen (1963:40-41) behoort dit uit die teks verwyder te word, aangesien Laban die onderwerp is en nie Jakob nie. In vers 51 word eksplisiet gesê dat Laban die muur gebou het en die gedenksteen opgerig het. Ook vers 47 word deur Wellhausen as 'n onnodige byvoeging beskou aangesien dit net Laban is wat in die konteks van die verhaal die naam Gal-ed aan die berge gee. Die meeste materiaal in verse 48-50 is waarskynlik ook latere byvoegings. Die verduidelikende opmerkings (tussen hakies) soos dit in die oorspronklike ontwerp voorgekom het, is duidelik sigbaar soos byvoorbeeld: vers 48 “Toe sê Laban: hierdie hoop is vandag 'n getuie tussen my en jou. (Daarom het hulle dit Gal-ed genoem)”. En in vers 49 “en ook Mispa, (omdat hy gesê het: mag Jahwe wag hou tussen my en jou as ons mekaar nie meer sien nie)”. In vers 50 “As jy my dogters mishandel, en as jy vroue neem by my dogters, (dan is geen mens by ons nie: Kyk, God is getuie tussen my en jou)”.

Daar is ook verdere aanduidings in die gedeelte dat ons met twee bronne te doen het wat saamgebind is om Genesis 31:2-54 te vorm. Eerstens is daar die vermenging van die bronne ten opsigte van die name van Mispa en Gal-ed, wat verwarrend blyk te wees. Tweedens word daar in vers 44 verwys na “hulle eet op die berg” en in vers 46 “hulle het geëet daar op die muur”. Dit is nie twee etes wat hier afspeel nie maar dieselfde ete wat deur twee bronne beskryf word. By elke ete word daar ook 'n verbond gesluit wat weereens nie na twee verskillende verbonde verwys nie, maar na dieselfde verbond deur twee bronne se oë.

Die twee etes met die twee verbondsluitinge groepeer Wellhausen (1963:41-42) as volg: van die een bron is Genesis 31:46,48-50a en van 'n ander bron is Genesis 31:45,51-54. Wellhausen beskou Genesis 31:46,48-50a Wellhausen as behorende tot die Elohis en Genesis 31:45,51-54 sien hy as afkomstig van die Jehowis.

In vers 51 kan gesien word dat die maaltyd en die muur nie dieselfde betekenis het nie. Eerstens word die hoop klippe gesien as 'n getuie van die ooreenkoms tussen Jakob en Laban en dat hulle nie mekaar se gebiede sal betree nie. Tweedens is die gedenksteen ook 'n getuie van die grens wat deur Jakob en Laban eerbiedig moet word. Dit skep verwarring en Wellhausen (1963:42) verander die vers en stel voor dat dit eers as volg gelees het voordat die Jehowis dit verwerk het: *siehe der Malstein, den ich gelegt habe, ist zwischen mir und dir. Zeuge, dass ich diesen Wall nicht nach dir zu überschreiten will, und dass du nicht diesen Wall nach mir zu überschreiten wollest.* “Sien jy die gedenksteen wat ek opgerig het, dit staan as getuie tussen my en jou, dat jy nie die muur mag oorsteek na my toe en ek mag nie die muur oorsteek na jou toe nie”. Wellhausen beklemtoon dit dat die woorde הַגֵּל הַזֶּה (*hierdie hoop*) en ook die woorde הַמִּצְבָּה הַזֹּאת “hierdie gedenksteen” aan die einde van die sin nie in teenstelling is met vers 51 waar die woorde הַגֵּל הַזֶּה “hierdie hoop” wel voorkom maar nie הַמִּצְבָּה הַזֹּאת “hierdie gedenksteen” nie. Daar lees dit net as הַמִּצְבָּה “die gedenksteen” wat die voorstel van Wellhausen se rekonstruksie van vers 51 en 52 baie meer verstaanbaar maak.

Een vers waaraan Wellhausen nie enige aandag skenk nie is Genesis 31:1. Dit vorm die eerste vers van Genesis 31 en is waarskynlik deur Wellhausen gesien as die inleiding tot die vlug van Jakob en die verbondsluiting met Laban. Omdat die hele gedeelte van Genesis 29:25-31:54 wel Jehowisties is, is hierdie vers ook van die Jehowis afkomstig. Hy sien dit as inleiding tot Genesis 31 wat 'n verhaaleenheid op sy eie vorm.

3.2.3.4 'n Angstige ontmoeting: Genesis 31:55-33:17

Volgens Wellhausen (1963:43) is daar in hierdie gedeelte geen teken van Q nie en lyk dit asof die Jehowis hier slegs een bron volg vir sy verhaal. Met nadere ondersoek sien Wellhausen wel die tekens van 'n skeiding in hierdie eerste gedeelte van Genesis 31:55-32:21 (Die voorbereiding vir die ontmoeting met Esau). Volgens hom is die frase in vers 13a “en hy het daar gebly die hele aand” en vers 21 “en hy bly daardie nag in die laer”, vir 'n mens die aanduiding dat hier twee parallelle gedeeltes is. Dit laat die vraag ontstaan oor die etimologie van die naam Mahanáim. In Genesis 31:55-32:2 lyk dit nie of daar sprake is van 'n dubbele etimologie nie maar in Genesis 32:3-13a en vers 13b-21 lyk dit wel of Mahanáim 'n dubbele betekenis het. Eerstens word die plek waar Jakob die engele van God in Genesis 31:55-32:2 ontmoet, Mahanáim genoem. Tweedens word die naam Mahanáim afgelei van die plek waar Jakob in Genesis 32:3-13a, sy laer in twee groepe verdeel het. Die tweede gedeelte se herkoms is moeilik om te bepaal, maar is duidelik van 'n ander hand as 31:55-32:2. Vir Wellhausen (1963:45-46) lyk dit eerder of Genesis 32:13b-21 op Genesis 31:55-32:2 moet volg en stel hy ook die volgende variasies op die huidige lesing van die teks voor.

Genesis 32:3-13a	Genesis 31:55-32:2; 32:13b-21
<p>Na daar afskeid geneem is van sy skoonvader het Jakob begin voorberei vir die ontmoeting met Esau en stuur boodskappers na die land Seir en om aan hom terug te rapporteer. Die boodskappers keer terug met die slegte nuus, Esau kom hom tegemoet met 400 manne. Om hom teen 'n nagtelike aanval te beskerm verdeel Jakob sy hele leër in twee, en hy het die nag daar oorgebly, daarom noem 'n mens die plek Mahanáim.</p>	<p>Na daar afskeid geneem is van sy skoonvader het Jakob die engele van God ontmoet. Dit is 'n leër van God het hy gesê en hy het die plek Mahanáim genoem. Van hier het hy boodskappers gestuur na Esau, in die landstreek van Edom, met baie geskenke om hom te laat bedaar en sodat Jakob in guns by Esau kan kom. Die geskenke gaan apart in verskillende afdelings voor hom uit, terwyl hy self die aand in Mahanáim agter gebly het.</p>

In vers 1 sien ons dat Jakob engele van God (Elohim) ontmoet en dit is die merker wat vir ons aandui dat ons hier met 'n gedeelte te doen het wat afkomstig is van die Elohis. Genesis 31:55-32:32 kan nou in die volgende bronne verdeel word. Genesis 31:55-32:2 en 32:13b-21 is van die Elohis en Genesis 32:3-13a en 32:22-32 is van die Jahwis. In Genesis 32:22-32 wat van die Jahwis is, word daar in vers 29 en ook vers 31 van *Elohim* gepraat wat eintlik 'n merker van die Elohis is. Wellhausen (1963:44) sê egter dat die *Elohim* nie hier as 'n Godsnaam gebruik word nie en dat dit nie die verteller self is wat dit gebruik nie. Die “man” met wie Jakob geworstel het, het ook nie sy eie identiteit bekend gemaak en gesê dat hy God is nie. Vers 28 gee 'n verduideliking van Jakob se naamsverandering na Israel toe. Die *Elohim* word hier in die algemeen gebruik en Jakob word nou Israel genoem, want hy het met “Gode en mense geworstel”. Die hele inhoud van Genesis 32:22-32 is egter Jahwisties en dit sien ons in die vele verwysings na die tyd van die dag wat kenmerkend is van die Jahwistiese materiaal.² Verder herinner die gebruik van die woord אֱלֹהִים baie sterk aan die gebruik van אֱלֹהִים in Genesis 18 en 19 wat van die Jahwis afkomstig is.

In Genesis 33:1-17 is dit die Jahwis wat aan die woord is en hier is 'n hele aantal taalkundige kenmerke wat vir ons dit aandui. Die Jahwis gebruik kenmerkend woorde soos שָׁפָחוּת (Gen. 33:2 en 6) en nie אָמַהּ תָּ (soos Elohis in Gen. 10:17) nie. Verder gebruik hy חֲבָקְהוּ (vers 4) in plaas van die Elohis wat חֲבָקָלוּ (Gen. 29:13) gebruik. Ook gebruik die Jahwis eerder “hy soen hom” (יִשְׁקֶהוּ, vers 4) terwyl die Elohis kenmerkend sal sê “hy soen vir hom” (יִשְׁקֶה לוֹ, Gen. 29:13). 'n Verder aanduiding dat dit die Jahwis is wat hier aan die woord is, is die voortsetting van die verwysing na die vier honderd manne waarmee Esau op pad is na Jakob toe waarvan ons lees in Genesis 32:6. In hierdie gedeelte, wat van die Jahwis is, is die hand van die Jehowis ook sigbaar waar hy dele van die Elohis ingebring het. Dit sien ons in verse 5, 10 en 11 waar hy die Godsnaam *Elohim* gebruik.

---

² Vergelyk hier die Jahwistiese tekste van Genesis 15:12,17; 18:1; 19:1,15,23; 43:11b en 44:3 wat gereeld die tyd van die dag aandui.

Jakob se reis deur Kanaän: Genesis 33:18-35:29 (Wellhausen (1963:47-48) behandel hierdie gedeelte onder “n Angstige ontmoeting”, alhoewel die teksgedeeltes buite daardie afbakening val. Dit was waarskynlik omdat hy nie sekerheid gehad het betreffende die plek van Genesis 34 nie. Volgens Wellhausen (1963:45) is die volgende gedeeltes in bogenoemde verhaal Genesis 35:9-15 en 22c-29 en afkomstig van Q. In Genesis 35:9 is $\pi\epsilon\upsilon$ 'n redaksie van die laaste redakteur (R). Die groot probleem wat in die gedeelte na vore kom, is die plek van Genesis 34.

In hierdie hoofstuk is daar 'n paar plekke waar die teks homself weerspreek. Eerstens word in vers 26 vertel hoe Simeon en Levi vir Hamor en Sigem vermoor het en uit die huis van Sigem met Dina vertrek het. In die volgende vers (vers 27) word gesê dat die seuns van Jakob op die gesneuweldes in die stad afgekom het en die stad geplunder het omdat hulle hulle suster onteer het. Dit maak geen logiese sin nie en kan as gevolg van אֲנֵינוּ “en hulle het vertrek” nie na mekaar volg nie. Tweedens is die subjek van vers 26 net die twee broers Simeon en Levi terwyl die subjek in vers 27-29 al die seuns van Jakob is. Om hierdie teenstrydighede te oorkom, het Wellhausen (1963:45-46) vers 26 verbind aan vers 30 en verse 27-29 het hy op vers 25 laat volg. Hier is duidelik twee verslae van dieselfde gebeurtenis wat met mekaar vermeng is. Wellhausen haal hierdie twee verslae uit mekaar en dan lyk dit as volg:

Verslag 1	Verslag 2
En op die derde dag na die besnydenis neem die seuns van Jakob hulle swaarde en dring die stad in en vermoor al die manlike lede en verslaan hulle in hulle binnekamers.	En Simeon en Levi, die broers van Dina, het hulle swaarde gevat en het in die stad ingegaan en het vir Hemor en sy seun doodgemaak.

Wellhausen vermeld nie wat hy dink die oorsprong van die twee verslae is en aan watter bronne dit gekoppel kan word nie. Omdat Genesis 34 van die Jahwis hoofsaaklik is, wil dit voorkom of hy aanvaar dat daar moontlik twee verslae in die Jahwis was oor hierdie wraak van Jakob se seuns en dat die een verslag vermeld dat

dit net Simeon en Levi was en 'n ander weergawe al die seuns van Jakob betrek. Die dubbele verhaal wat aangetref word in Genesis 35:26-31 vorm nie die hoogtepunt van die verhaal nie, maar veel meer gaan dit in hierdie hoofstuk oor die historiese agtergrond van die verhaal. Die een verhaal beeld die familiegeskiedenis uit van Simeon en Levi wat wraak neem op Sigem en sy pa, Hemor. Sigem het vir Dina, hulle suster, verkrag. Familie moet bymekaar staan en Simeon en Levi doen dit ook en as vergelding vermoor hulle vir Hemor en sy seun Sigem. Die ander verhaal is gebaseer op dieselfde verhaal, maar spreek die hele kwessie oor internasionale regsverhoudings aan. Spesifiek gaan dit oor die seuns van Israel en die seuns van Hemor en waar Sigem die hoofstad is.

Die eerste aanduidings hiervan sien ons reeds in vers 2 met נְשִׂיא הָאָרֶץ “die vors van die land”. Ook die woorde בְּמִרְמָה “met bedrog” verklap reeds die aspek waaroor dit eintlik gaan. Die seuns van Israel het voorgegee dat hulle met Hemor en die stad Sigem 'n nasionale gemeenskap soek, maar hulle het lankal reeds in hulle harte die bose plan gehad om Hemor en Sigem in 'n oomblik van swakheid te oorval en dood te maak. Omdat Jakob egter niks hiervan geweet het nie, kan hy (Israel) dan ook nie verantwoordelik gehou word vir wat sy seuns gedoen het nie. Dit is die eintlike strekking van die verhaal en gaan dit volgens Wellhausen glad nie oor Dina en Sigem nie. Die romantiese geleentheid is heeltemal toevallig en word slegs in vers 9 en 14-17 gedek. Die hoofverhaal is die politieke verhouding tussen Israel en Sigem en gedeeltes soos vers 3, 11, 19, 25 en 30 is losstaande tekste wat by die hoofverhaal ingewerk is om die verhaal verder uit te brei.

Reeds in vers 7 begin die verdeling van die bron. Die Jahwistiese bron begin waar Simeon en Levi op hulle eie 'n plan bedink om die verkragting van Dina te wreek. Hulle planne word sonder die medewete en goedkeuring van Jakob gesmee. Die frase in vers 11 אֶמְצָא־הֶן בְּעֵינֶיךָ־ם “laat my guns vind in julle oë” stem ooreen met soortgelyke frases wat die Jahwis gebruik in Genesis 33:10 en 30:27, wat vir 'n mens 'n verder aanduiding gee dat dit die Jahwis is wat hier aan die woord is.

Die res van die gedeelte kan nie van Q wees nie en ook nie van die Elohis nie aangesien die taal nie ooreenstem met tipiese Elohistiese of Q-taal nie. Die Jehowis het Genesis 34 tussen Genesis 33:20 en 35:1 (van die Elohis) hier geplaas om as motivering te dien vir Genesis 35:5 waar Jakob van Sigm af vertrek.

Die reisverhaal in Genesis 33:18-20; 35:1-8 en 16-21 is van die hand van die Elohis afkomstig. Die merkers in die teks wat dit aandui, is eerstens die gebruik van die Godsnaam אֱלֹהִים in Genesis 33:20 en Genesis 35:7 en ook אֱלֹהִים in Genesis 35:1-8. Tweedens is die oprig van 'n gedenksteen in Genesis 33:20 en Genesis 35:20 tipies van die Elohis. Genesis 35:19 weerspreek die kenmerke van die Elohis en Wellhausen (1963:48) skryf hierdie vers toe aan die invloed van die laaste redakteur met die finalisering van die teks. Verder is die gedeeltes in Genesis 35:2,21 en 22ab waarskynlik ook nie van die Elohis nie en is Genesis 35:22ab 'n verduideliking van Genesis 49:4 wat van die Jahwis is. Genesis 35:21 se frase מִהַר לְמִגְדָּל־עֵדֶר is 'n verwysing na Jerusalem waar Migdal-Eder 'n ongewilde uitdrukking is wat gebruik is. Soos ons nou reeds weet, het die Elohis in die Noordryk opgetree en sou op geen manier Jerusalem wou legitimeer nie.

3.2.3.5 Juda se bloedskande met Tamar : Genesis 36, 38

Wellhausen (1963:48) sê dat Genesis 39 direk op Genesis 37 moet volg en dit beteken dat Genesis 38 op 'n latere stadium deur 'n redakteur na Genesis 37 geplaas is. Die waarskynlikste rede hoekom 'n latere redakteur Genesis 38 tussen Genesis 37 en Genesis 39 ingevoeg het, is omdat Juda op daardie tydstip steeds by sy broers is, terwyl hulle in Genesis 38 reeds van mekaar geskei is. Genesis 36 staan op sy regte plek. Na Isak se dood skei Jakob en Esau van mekaar en nêrens word daar weer berig oor wat van Esau geword het nie. Wellhausen (1963:48-49) sê dat as 'n mens na die vorm van hierdie hoofstuk kyk dit op die oog af lyk of die hele Genesis 36 van Q afkomstig kan wees omdat dit ooreenkomste vertoon met Genesis 25:8 en 12 wat van Q is. Daar is egter heelwat aanduidings in Genesis 36 wat die verdeling van hierdie hoofstuk in verskillende bronne bemoeilik.

Eerstens is dit vreemd van Q om aandag aan 'n geslagsregister van 'n Edomiet in Genesis 36:20-30 te gee. Tweedens het die frase in Genesis 36:24, “Dit is die Ana wat die warmbronne in die woestyn ontdek het terwyl hy sy pa Sibon se donkies opgepas het” nie in die hele Q sy eweknieë nie. Wellhausen (1963:49) sien wel ooreenkomste raak met die Jehowis en sê dat Genesis 36:20-30 waarskynlik van die Jehowis afkomstig is.

Derdens is daar 'n weerspreking van Genesis 26:34 en Genesis 28:8 met Genesis 36:1-5 en vers 9-19. In Genesis 26:34 word gesê “Toe Esau veertig was, het hy getrou met Jehudit dogter van Beëri, 'n Hetiet, en met Basemat dogter van Elon, 'n Hetiet”. In Genesis 28:8 word gesê “Daarom het Esau na Ismael toe gegaan, en by die vrouens wat hy gehad het, nog 'n vrou gevat: Magalat dogter van Ismael”. Beide hierdie tekste is afkomstig van Q. In Genesis 36:2-3 word egter vertel dat Esau met die volgende vroue getrou het: “Esau het getrou met Kanaänitiese meisies: met Ada dogter van Elon, 'n Hetiet, met Oholibama dogter van Ana, dogter van Sibon, 'n Hewiet, en met Basemat dogter van Ismael en suster van Nebajot”.

Volgens Wellhausen (1963:49) lê Nöldeke se verklaring vir hierdie teenstrydighede in sy siening dat Q hier van 'n verskeidenheid bronne gebruik gemaak het om oor Esau se vroue te berig. Wellhausen stem egter nie met hierdie verklaring saam nie aangesien hy sê dat Q nie 'n versamelaar of samesteller is nie. Verder strook dit nie met Q se streng gestruktureerdheid waarmee hy sy materiaal aanbied nie. Die mees logiese verklaring vir hierdie verskil vir Wellhausen lê in sy siening dat Genesis 26:34 en Genesis 28:8 nie van dieselfde bron afkomstig is as Genesis 36:1-5 en vers 9-19 nie.

Die lys van die konings in Genesis 36:31-39 vertoon ook eienskappe van Q omdat dit baie streng hou by die argaïese oogpunte. Dit beklemtoon ook 'n paar belangrike historiese oogpunte en direkte verwysings na Israel kom voor. Hier byvoorbeeld het ons in vers 31 'n verwysing na die koning wat geregeer het oor die kinders van Israel: **לְפִנֵּי מֶלֶךְ־מִצְרָיִם לְבָנָיו יִשְׂרָאֵל:** voordat daar 'n koning geregeer het oor die kinders van Israel”.

Ook kan die frase in vers 35 *הַמִּדְיָנִים אֶת מִדְיָן בְּשָׂדֵה מוֹאָב* “wat die Midianiete verslaan het in die veld van Moab” as ’n betroubare aanduiding gesien word wat vir ’n mens wys dat hierdie verse uit ’n later tyd dateer en van Q afkomstig is.

Tog is die enigste gedeeltes wat Wellhausen (1963:49) in hierdie hoofstuk met sekerheid aan Q kan verbind Genesis 36:6, 40-43. Vir die res beskryf Wellhausen dit as volg: *Den grössten Teil des Stoffes hat der Redaktor anderswoher entlehnt, ihn aber in eine Form gegossen, die der von Q nachgebildet war, wobei nicht ausgeschlossen ist, dass auch einzelne stoffliche Elemente von Q mit Aufgenommen wurden.* Dit is slegs Genesis 36:31-39 wat na alle waarskynlikheid net so uit die Jehowis oorgeneem is. Die res is dus die resultaat van die finale redakteur wat verskeie bronne, wat nie met sekerheid geïdentifiseer kan word nie met mekaar verbind het.

Genesis 38 pas in die historiese konteks van die verhaal nie hier in nie, maar die oorspronklike bedoeling wat die redakteur gehad het om die verloop van die kronologie te laat sin maak, kan wel verstaan word (vgl. ook Westermann 1982:49-50; Wright 1982:523-529). In Genesis 37 en soos in die Jahwis deurgaans aangedui word, is Juda die bestendige een van die broers en ook die leier van die broers. Genesis 38 kan in sy geheel aan die Jahwis toegeskryf word.

3.2.4 Josef en sy broers: Genesis 37, 39-50

Wellhausen (1963:50-52) sê dat die hoofbron van hierdie laaste gedeelte van Genesis hoofsaaklik uit Jehowistiese materiaal bestaan. Die gedeeltes wat aan Q behoort is Genesis 37:2 op grond van die tipiese Q uitdrukking “dit is die geskiedenis van Jakob”. Die verwysing in Genesis 41:46 en 50:26 na die ouderdom van Josef asook die inligting in Genesis 46:8-27 is nie van Q nie, maar ’n aanduiding dat hierdie tekste buite die historiese raamwerk van Genesis val. Genesis 64:6 kan met sekerheid aan Q verbind word, maar oor Genesis 46:8-27 is daar heelwat meer twyfel. Die name van die sewentig siele wat in vers 8-27 opgesom word, is van Q afkomstig, maar dit is nie hy wat dit so oorgedra het nie.

Dit lyk eerder asof dit 'n latere hand was wat Q se materiaal gebruik en uitgebrei het, sodat die inligting kan aansluit by Eksodus 1 waar die name van die seuns van Jakob wat na Egipte gegaan het ook genoem word.

Genesis 47:5b-11 word ook aan Q toegeskryf (Hier word vers 6b deur Wellhausen uitgesluit). Wellhausen (1963:51) vergelyk die teks van die Septuagint met die Masoretiese teks en sê dat daar 'n verskil is tussen die Septuaginta en die Masoretiese teks van hierdie gedeelte. Genesis 47:5-6 uit die Septuaginta vertaal lui as volg: “En Farao het vir Josef gesê: Laat hulle bly in die land van Gosen. En as jy weet dat daar onder hulle bekwame manne is, stel hulle dan aan as vee-opsigters oor my eiendom. Toe het Jakob en sy seuns na Egipte gekom, na Josef toe en die Farao, die koning van Egipte het daarvan te hore gekom. 5 Daarop het Farao met Josef gespreek en gesê: Jou vader en jou broers het na jou gekom. 6 Egipteland lê voor jou oop; laat jou vader en jou broers in die beste deel van die land woon”. Soos hier gesien kan word volg vers 6b direk na vers 4, in die Masoretiese teks met die inleiding “en Farao het vir Josef gesê” en dan volg die gedeelte “toe het Jakob en sy seuns na Egipte gekom, na Josef toe en die Farao, die koning van Egipte het daarvan te hore gekom”. Die woorde kom nie voor in die Masoretiese teks nie.

Die Masoretiese teks soos ons dit het, maak meer sin as die Septuagint, maar dit is volgens Wellhausen ondenkbaar dat die Septuagint dit willekeurig sou verander het. Wellhausen (1963:52) se verklaring van hierdie teenstrydigheid is dat die Septuagint 'n alternatiewe teks hier kom aanbied het wat nog duideliker vir 'n mens daarop wys, dat daar verskeie historiese lae in die teks is en dat hierdie verskille 'n duidelike bewys hiervan is. Hy sê dat ons huidige Hebreeuse teks uit 'n laag van ongerymdhede van 'n woord struktuur ontstaan het en dat hierdie ongerymdheid in die teks voortgesit is tot ongeveer die jaar 300 n.C. Vers 6b behoort aan die Jehowis terwyl die res dan aan Q behoort soos reeds vermeld is.

Genesis 46:27b-28 sluit aan by vers 11 en is ook afkomstig van Q. Ook word Genesis 48:3-7; 49:28b-33 en 50:12 almal aan Q toegeskryf. Die hoofbron van Genesis 37, 39-50 is ook van die hand van die Jehowis afkomstig. Die Josefverhaal vorm 'n vloeiende verhaaleenheid wat uit die vermenging van die Jahwis en die Elohis ontstaan het.

3.2.4.1 Josef word na Egipte geneem: Genesis 37:2b-36; 39:1

In Genesis 37 is dit nie so maklik om die twee bronne van mekaar te skei nie en probeer Wellhausen om die plekke waar daar wel so 'n aanduiding is, uit te lig. In Genesis 37:25-36 en 39:1 het Wellhausen (1963:52-53) die volgende teenstrydighede raakgesien: Eerstens is daar twee bronne sigbaar in Genesis 37:36 en Genesis 39:1. In Genesis 37:36 en 39:1 word verwys na “Potifar, 'n hofdienaar van Faraao, die owerste van die lyfwag”, maar in Genesis 39:1 word die frase איש מצרי “Egiptiese man” egter bygevoeg, wat volgens Wellhausen hier heeltemal betekenisloos is. Tweedens word in Genesis 37:36 (Elohis) beskryf hoedat Josef direk na die tronk toe oorgeplaas word, terwyl Josef in Genesis 39:1-2 eers die lewe van 'n gewone man leef in die huis van Potifar.

Derdens beskryf Genesis 37:36 dat dit die Midianiete is wat vir Josef aan Potifar verkoop het. In Genesis 39:1 is dit egter die Ismaeliete wat vir Josef aan Potifar verkoop. Vierdens word daar in Genesis 37:25-27 gesê dat die broers besluit het om Josef aan die Ismaeliete te verkoop wat hulle gesien het, op pad na Egipte toe was. In Genesis 37:28-30 word egter gesien dat die Midianiete vir Josef sonder betaling (steel) van die broers bekom en hom uit die put optrek en aan die Ismaeliete verkoop. In Genesis 40:15 wat ook van die Elohis is, sê Josef self dat hy gesteel is uit die land van die Hebreërs. Dit is toe Ruben by die put kom waar die broers vir Josef ingegooi het, dat hy ontdek dat Josef gesteel is.

Wellhausen (1963:53) sê dat Genesis 37:28-30, 36 saam met verse 32,34-35 van die Elohis is en dat Genesis 37:25-27,31,33 'n duidelike Jahwistiese karakter vertoon. Dit is veral die taal van hierdie laasgenoemde verse wat vir 'n mens op die Jahwis dui.

Die frase, וַיִּשְׂא וַעֲיִינֵיהֶם וַיִּרְא וְהִנֵּה “en hulle het hulle oë opgeslaan en meteens sien hulle” is ’n frase wat ook in ander Jahwistiese tekste soos Genesis 33:1 en 18:2 voorkom. Die dubbele vraagstelling in Genesis 37:32 לֹא-אֶם “of nie” word ook deur die Jahwis in Genesis 18:21 gebruik. Die Jahwis gebruik die woord הִוֹרֵד “laat sak” na Egipte toe, terwyl die Elohis praat van יָבִיאוּ “gebring na Egipte”.

Genesis 37:12-24 is vir beide bronne belangrik want dit loop uit op die optrede waar die broers van Josef ontslae raak. In hierdie gedeelte sien Wellhausen die spore van die twee bronne raak. Die belangrikste verteller in hierdie gedeelte volgens Wellhausen (1963:53) is die Jahwis en hier is die gebruik van die name, Israel en Sigem tesame met die verbale agtervoegsels vir ’n mens die aanduiding. Die gedeeltes wat van die Elohis afkomstig is, is in vers 13 en 14 en is die volgende invoegsel: “toe sê Israel vir hom: ‘Gaan kyk of alles nog reg is by jou broers en met die kleinvee en kom vertel my alles’”. Hierdie gedeelte word voorafgegaan in vers 13 met die woorde וַיִּאָמֶר לֵּוֹ “en hy het gesê vir hom: hier is ek”.

Dit maak egter nie sin as dit so op sy eie gebruik word nie. Dit maak alleenlik sin as dit voorafgegaan word met die frase “en Israel het vir Josef gesê, my seun en hy antwoord hom: hier is ek”. Dit is presies hoe dit elke keer in die Elohistiese tekste gebruik word in Genesis 22:1,7,11; 27:1 en 31:11. Oor hierdie rede sê Wellhausen is hierdie betrokke frase afkomstig van die Elohis.

Wellhausen sien die gedeelte in Genesis 37:2b-11 as hoofsaaklik afkomstig van die Elohis. Die rede hiervoor is omdat die verwysing na drome en die gebruikmaking daarvan in die verhale ’n duidelike merk van die Elohis is. Taalkenmerke wat eie aan die Elohis is, help ’n mens om die spoor van die Elohis raak te sien. Vers 3 se בְּן זִקְנִים “seun van die ouderdom” wat ook gebruik word in 21:2 verskil van die Jahwis wat eerder die woorde וְיֶלֶד זִקְנִים “kind van die ouderdom” in Genesis 44:20 gebruik. Ook gebruik die Elohis die uitgebreide term כֶּתַּן הַפְּסִים “die rok met die lang moue” in vers 23 en 32 teenoor die Jahwis wat die eenvoudige woord כֶּתַּן “die rok” gebruik.

Verder is die konstante gebruik van את "hierdie" in verse 4,5,8 en 9 ook 'n aanduiding van die Elohis en is opvallend verskillend van vers 12 waar die Jahwis את gebruik. In hierdie gedeelte van Genesis 37:2b-11 is daar ook frases soos in vers 2 אֶת־בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת־בְּנֵי זֶלְפָּה נְשֵׁי אַבְרָם וְנָשֵׁי אֲבֹתָיו "die seuns van Bilhah en die seuns van Silpa van die vrouens van sy pa" en in vers 10 וַיִּסְפֹּר אֶל־אֲבִיו וְאֶל־אֶחָיו "en hy het dit vir sy pa en sy broers vertel" wat nie by die Jahwis of die Elohis ingedeel kan word nie en wat volgens Wellhausen (1963:54) deur 'n latere redakteur ingevoeg moes gewees het.

3.2.4.2 Josef se lot in Egipte: Genesis 39:2-23

Die gedeelte is ook die werk van die Jehowis en voetspore van beide die Jahwis en die Elohis is aanduibaar. Oorwegend is die gedeelte egter afkomstig van die Elohis. Genesis 39:1 is reeds behandel en het ons gesien dat dit van die Jahwis afkomstig is. Vers 2-5 en vers 20-23 is ook van die Jahwis afkomstig. Die gebruik van die Godsnaam *Jahwe* is hier die merker. Die frase wat in vers 5 gebruik word, naamlik הִפְקִיד אֶת־בְּרִיתוֹ "hy het aangestel hom oor sy huis" verraaï dat hier 'n ander hand se invloed gegeld het as in vers 4 וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ, "hy het hom aangestel oor sy huis". Ook die frase in vers 4 naamlik; לֹא־יָשׁוּ וְנָתַן בְּיָדוֹ נֶטֶן "en alles wat hy besit het aan hom oorgegee" sien ons weer in die Elohistiese gedeelte in vers 8. Verder word die woord מְצַלִּיחַ "voorspoedig" in vers 2 op 'n ander wyse gebruik as in vers 3 en vers 23. Die rede hiervoor kan voor die deur van die Jehowis gelê word waar hy die teks verander het toe hy die Jahwis en die Elohis met mekaar vermeng het. Wellhausen sê dat die Jehowis die teks van die Jahwis met 'n enkel sin van die Elohis ondermyn het en ook in die Elohistiese gedeelte het hy een teks van die Jahwis gebruik om die Elohis se gedeelte te ondermyn. Hy sê dit as volg: *Übrigens mag der Jehovist in v.2-5. V.20-30 einzelnes aus E, ebenso in v. 6-19 einzelnes aus J haben unterlaufen lassen* (1963:54).

Die res van die gedeeltes is Elohisties en dit kan gesien word in Genesis 39:6 תֵּיפָה תֵּיפָה וְהָיָה מְרֹאָה "en hy was skoon van gestalte en mooi van aansien" wat ooreenstem met Genesis 29:17 תֵּיפָה וְהָיָה מְרֹאָה, תֵּיפָה וְהָיָה מְרֹאָה waar die Elohis dieselfde woorde gebruik.

Ook stem Genesis 39:7 se וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, “en dit het gebeur na hierdie dinge” ooreen met die Elohis se woorde in Genesis 15:1, 22:1, 20; 22:1, 20, 39:7 40:1 en 48:1. Die gebruik van die Godnaam *Elohim* in vers 9 en ook die woord ראו “kyk” in vers 14 is verdere Elohistiese merkers wat vir 'n mens die bron aandui.

3.2.4.3 Josef in die gevangenis: Genesis 40

Hierdie hoofstuk bestaan hoofsaaklik uit materiaal wat afkomstig is van die Elohis. Bewyse hiervoor is die volgende: eerstens vertel die Elohis in Genesis 40:15 dat Josef deur die Arabiese handelaars gesteel is en vanuit Kanaän na Egipte gebring is. Tweedens is Josef se meester in die Elohis volgens Genesis 37:36 die owerste van die lyfwag self en word Josef in die gevangenis, (vers 3) wat onder sy beheer is, aangehou. Derdens is die gesuiwerde godsdienstige idees in Genesis 40:8 en 41:15, waar gesê word dat net God drome kan uitlê, ook 'n aanduiding dat die Elohis hier aan die woord is. Vierdens is die woord סְרִיסִי “sy offisiere” in Genesis 40:2 en 37:36 ook eie aan die Elohis. Vyfdens is die gebruik van die Godnaam *Elohim* in verse 8 nog 'n merker. Sisdens is die gebruik van die frase וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה “en dit het gebeur na hierdie dinge” kenmerkend van die Elohis.

Laastens is die gebruik van die verbale agtervoegsels in verse 3, 4, 6, 8, 11, 15, 17, 19, בְּחֻלּוּמֵי “in my droom” in vers 9 en vers 16 'n duidelike merker van die Elohis.

Verse 1 (sonder die inleidingsformule), 3b en 5b is volgens Wellhausen die enigste gedeeltes in hierdie hoofstuk wat van die Jahwis afkomstig is. Dit kan raakgesien word in die frases מִצָּרִים-חֲסָאוּ מִשְׁקָה מֶלֶךְ “dat die skinker van die koning van Egipte” verskil van vers 2 waar die Elohis praat van עַל־לִשְׁרֵי הַמִּשְׁקָהִים וְעַל־לִשְׁרֵי הָאֹפִים: “teen die hoofman van die bakkers en die hoofman van die skinkers”. Ook in vers 5b is die frase לְמֶלֶךְ מִצָּרִים “die koning van Egipte” 'n onnodige opmerking. Verder is vers 3b se frase אֶל-בֵּית הַסֵּוֹת הָרִמְקֹם אֶשְׁרֵי יוֹסֵף אֲסֹר וְשָׁם: “in die gevangenis die plek waar Josef gevange was” 'n onnodige herhaling van dieselfde saak.

Wanneer die gegewens van vers 5b met die beskrywing van Genesis 39:20-23 vergelyk word, wat van die Jahwis is, kan gesien word dat hierdie verse dit ook so verstaan. Josef was in die gevangenis opgesluit en nie “in die huis van sy heer” soos die Elohis berig nie (vers 7).

3.2.4.4 Josef verklaar die drome van Farao en ontmoet sy broers: Genesis 41-42

Hierdie hoofstukke is sonder twyfel van die hand van die Elohis en is nou verwant aan Genesis 40. Die volgende bewyse dat hierdie hoofstukke van die Elohis afkomstig is, kan eerstens gesien word in die sentrale plek wat die droomgesigte hier inneem. Tweedens word die Godnaam *Elohim* in Genesis 41:16, 25, 28, 32, 38, en 51 gebruik en ook in Genesis 42:18, 28. Derdens is daar in Genesis 41:30, 33-36, 48 en 54-57 spore van 'n oorbelading van inligting wat vir Wellhausen 'n aanduiding is van die Elohis se invloed. Derdens is die die woorde in Genesis 42:21, 37 מְשָׁמֵר “almal saam” en in Genesis 42:17 en 34 תָּחֲרֹךְ “sal rondtrek” Elohistiese merkers.

3.2.4.5 Josef se broers gaan weer na Egipte: Genesis 43-44

Genesis 43 volg op Genesis 42 en is hoofsaaklik van die Elohis, maar Wellhausen (1963:56-57) sien 'n parallelle verhaal van die Jahwis raak in hierdie hoofstuk en rekonstrueer dit as volg:

“die broers het voor Josef verskyn en by hom koring gekoop en gesê dat hulle uit die land Kanaän is”. Genesis 43:7 “Hy het gevra: ‘Leef julle pa nog? Het julle nog 'n broer?’” Genesis 44:20-23 “en ons het vir Meneer gesê: ‘Ja, ons pa is oud. En op sy oudag het hy nog 'n jong seun wie se broer dood is. Die seun is die enigste wat van sy ma oorgebly het, en sy pa het hom lief’. Maar u het gesê ons moet hom na u toe bring sodat u hom kan sien. Toe het ons vir Meneer gesê: ‘Die kind kan nie van sy pa af weggaan nie, en as hy sou weggaan, sou dit sy pa se dood beteken’. Maar u het vir ons gesê u wil ons nie weer sien as ons jongste broer nie hierheen kom nie. Genesis 43:3 ‘Julle kom nie weer hier by my sonder julle broer nie!’

Daarna ontslaan Josef gesamentlik die broers met Simeon ingesluit en met die koring en die geld wat hy teruggesit het in hulle sakke. Op pad huis toe het hulle dié aand tuis gegaan in 'n herberg: toe een van die broers sy sak dié aand oopmaak om sy donkie te voer, sien hy die geld bo in die sak. Toe sê hy vir sy broers: 'Kom kyk hier! My geld is teruggesit in die sak' Toe die seuns hulle graansakke leegmaak, kry elkeen sy beursie met sy geld in sy sak. Hulle was radeloos en het hulle doodgeskrik toe sê hulle vir mekaar: 'Wat het God ons nou aangedoen?' Genesis 43:21,42:27.

Genesis 42:27 was volgens Wellhausen die oorspronklike vertelling, maar Genesis 43:21 het die lesing geword. Die woorde מלון "herberg", "sak" אמתחת en "voer" ממוא is vir Wellhausen die bewys vir sy stelling en standpunt dat hierdie verse van die Jahwis is. Genesis 43 is dus vermeng met Genesis 42 en is daar dele van die Jahwis hierin te bespeur. Wellhausen (1963:57) sê dat die dele in Genesis 42-43 wat van die Jahwis is, is Genesis 42:27,28-43:21. Die redes wat hy hiervoor aanvoer, is die uitdrukking פן-ןסון אקסו "Altemit kan 'n ongeluk hom oorkom" in vers 4 (die uitdrukking stem ooreen met Genesis 42:38 en Genesis 44:29 wat Jahwisties is. Ook die uitdrukking וישתחו ויל' "en hulle het voor hom gebuig met hulle gesigte na die aarde" in vers 6, stem ooreen met die Jahwis in Genesis 48:12.

Daar is ook tekste wat duidelike Elohistiese merkers het. Dit is Genesis 43:14,32 waar die Godsnaam *Elohim* gebruik word en die woord וַאֲנִי "en ek". Verder is die uitdrukking in Genesis 43:23 וַיִּבְרַח אֶלְהָא אֶת־שִׁמְעוֹן "en hy het Simeon voor hulle gebring" ook van die Elohis, want hier is die broers nog nie in die huis nie terwyl hulle in die Jahwis in Genesis 43:18 reeds in die huis is. Genesis 44 is volgens Wellhausen (1963:58) verseker van die Jahwis afkomstig en vertoon dit al die eienskappe, uitdrukkings en wendings van die Jahwis.

3.2.4.6 Josef maak homself bekend en Jakob vertrek na Egipte: Genesis 45:1-46:5

Volgens Wellhausen (1963:58) is die Jehowis in hierdie gedeelte weer die hoofverteller. Die meeste van sy materiaal het hy by die Elohis ontleen. Eerstens is daar in die eerste gedeelte tot by vers 15 heelwat spraakbewyse. Dit kan gesien word in die gebruik van die Godsnaam *Elohim* in Genesis 45:5,7,8,9. Die frase יחר בעיניכֶם “geen onstemmigheid” in vers 5 (dit stem ooreen met die frase in Genesis 31:35) en וינשק ל “en hy het hulle gesoen” wat in vers 15 voorkom is ook sterk Elohisties (vgl. ook Genesis 32:1 en Genesis 29:13). Tweedens vind 'n mens in die gedeelte na vers 15 feitlike en taalkundige redes waarom die Elohis se materiaal die meeste deur die Jehowis gebruik is. As voorbeeld hiervan sien 'n mens niks van die Farao se aanbod aan Josef in die Jahwistiese gedeelte in Genesis 46:32 en verder nie. In Genesis 45:16 daarteenoor, wat van die Elohis is, bied Farao aan om vir Josef waens te gee sodat hy vir Jakob en al hulle vrouens en kinders kan gaan haal. Verder bied hy ook vir Josef die beste van Egipteland aan waar sy familie kan gaan bly. Dertens is daar taalkundige terme wat na die Elohis verwys in Genesis 45:17, byvoorbeeld טַעֲנוּ אֶת־בְּעֵי יַרְכְּם “laai julle diere” (vgl. dit met die Jahwis wat in Genesis 44:13 וַיַּעַמְסוּ אִישׁ עַל־חֲמֹר׃ “elkeen laai sy esel”, gebruik). Verder gebruik die Elohis וַמְזֹן “voedsel” in Genesis 45:23 teenoor die Jahwis wat מְטַוּא “voer” gebruik in Genesis 24:25; 42:27 en 43:24.

In Genesis 46:1-5 is die Jahwis en die Elohis met mekaar vermeng. Wellhausen (1963:58-59) sê dat die Jehowis inspirasie uit Genesis 46:5 trek wat van die Elohis afkomstig was en wat aansluit by Genesis 45. In vers 1-5 is daar ook 'n paar merkers wat vir ons op die Elohistiese invloed dui. Eerstens is daar die verwysing na Israel wat vanaf Hebron waar hy gewoon het, eers na Berséba gegaan het en daar 'n offer aan God gebring het. Dit stem ooreen met Genesis 20 en 22 van die Elohis waar Abraham ook in Berséba gebly het. Tweedens is daar die gebruik van die Godsnaam *Elohim* in vers 1-3. Dertens praat God met Jakob in 'n droom in vers 2.

Daar is egter ook in Genesis 45:1-46:5 aanduidings van die Jahwis. Dit kan gesien word in die gebruik van die naam Israel terwyl die Elohis die naam Jakob en “seuns van Israel” gebruik (vir meer inligting oor die eerste gebruik van die naam Israel sien Margalith 1990:225-237). Genesis 45:28 word aan die Jahwis toegewys en in Genesis 46:3 is daar ook ’n enkele aanduiding van die Jahwis (Hier vermeld Wellhausen nie presies wat die deel in vers 3 is wat van die Jahwis afkomstig is nie). Nog ’n voorbeeld is die woord החאפק “hy hom nie bedwing” in Genesis 45:1, wat ook deur die Jahwis in Genesis 43:31 gebruik word.

3.2.4.7 Jakob in Egipte: Genesis 46:6-50

Soos Wellhausen reeds aangedui het, is Genesis 46:6-27 van Q. Die gedeelte van Genesis 46:28-47:4 is volgens Wellhausen (1963:59) van die Jehowis afkomstig en volg op Genesis 46:5. Bewyse hiervoor is die belangrikheid van Juda en die feit dat hierdie laaste vers van Genesis 46 geen kennis het van die aanbod van die Farao aan Josef in Genesis 45:19 nie. Verdere taalkundige aanduidings wat vir ons wys dat ons met die Jahwis te make het, lê in die woorde ישראל “Israel”, הַפְּעַם “hierdie keer”, מְנַעֲרֵינוּ “ons jeug” en בְּעִבּוֹר “sodat”. Genesis 47:13-26 vervolg dan in die Jehowis na Genesis 47:4 en is volgens Wellhausen en die konteks van ’n Elohistiese afkoms. Die Jahwistiese verhaallyn word weer voortgesit in vers 6b en dan weer in vers 27a en vervolg dan weer in vers 29-31. Die oorsprong van vers 12 is volgens Wellhausen (1963:59) onbekend.

Volgens Wellhausen is die laaste paar verse van Genesis 47 en die eerste verse van Genesis 48 een van die beste voorbeelde in Genesis waar die bronne van Jahwis, Elohis en Q mekaar afwissel. In Genesis 47:28 het ons vir Q en dit word opgevolg met verse 29-31 wat van die Jahwis is. In Genesis 48:1 het ons weer met die Elohis te doen. Die inleidingsformule וַיְהִי, אַחֲרַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה “na hierdie dinge” is die bewyse dat ons met die Elohis te doen het. Wellhausen gee nie enige inligting oor die posisie van vers 2 nie, maar daar kan aanvaar word dat dit ook deel uitmaak van die Elohistiese tekste. Genesis 48:3-7 is van Q. In hierdie verse van Q seën Jakob vir Josef met die seën wat gewoonlik aan die eersgeborene gegee word.

Dit verskil van die Genesis 47:29-31, wat van die Jahwis is waarin Jakob nie vir Josef seën nie, maar hom 'n eed laat aflê dat hy hom nie in Egipte sal begrawe nie.

In die res van Genesis 48 het ons heelwat merkers wat vir ons aandui dat ons hier met die Elohis te doen het. Eerstens is daar die verskil in Genesis 48:22 met die Jahwistiese weergawe van die gebeure in Genesis 34. Genesis 34 word vertel dat dit net Simeon en Levi was wat vir Sigem en Hemor vermoor het oor die verkragting van Dina deur Sigem. In Genesis 48:22 word egter gerapporteer dat die hele Israel die stad en sy mense oorval en uitgemoor het.

Tweedens is daar verskeie taalkundige merkers wat na die Elohis wys. Daar is die gebruik van die Godsnaam *Elohim* in vers 9, 11, 15, 20 en 21. Daar is ook die oordadige gebruik van “jy”, “julle” (אַתֶּם) in vers 10, 11, 12, 15, 16, 17 en 21. Die woorde וַיִּשָׂק וַיִּחַבֵּק “soen” en “omhels” met ל “vir” in vers 10 (vgl. dit met Gen. 29:13 wat van die Elohis is). Die Elohis gebruik ook eerder die frase וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפְיוֹ אֶרְצָה “en hy buig hom met sy aangesig na die grond toe” in vers 12 in plaas van וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפְיוֹ אֶרְצָה “gesig na die grond” (Gen. 19:1 gebruik die Jahwis אֶרְצָה אֶפְיוֹ). Vir Wellhausen (1963:60) is dit opvallend dat daar deurgaans van die woord “Israel” gebruik gemaak word. Dit is vir Wellhausen 'n aanduiding dat die redakteur van die Elohis en die Jahwis, die twee bronne hier deeglik in mekaar laat vloei het.

Genesis 49:1-27 is volgens Wellhausen (1963:60) afkomstig van die Jehowis en alhoewel daar twyfel oor vers 28 is, groepeer hy dit ook as afkomstig van die Jehowis omdat daar nie ander merkers is wat die teendeel aandui nie. In Genesis 47:4-7 kan die Jahwis se hand gesien word omdat hy die tekste in Genesis 34 en 35:22 gebruik as motivering van waarom die eersgeboortereg van Simeon, Ruben en Levi weggeneem word. Hierdie eersgeboortereg word volgens die Jahwis oorgedra aan Juda en Josef wat nou die eersgeborenes van Juda en Israel word.

Vir Wellhausen sluit Genesis 50 aan by Genesis 47 wat die inhoud van die verloop van die verhaal betref. Wellhausen (1963:60) sê dat Genesis 50:15-26 onteenseglik van die Elohis afkomstig is en die bewys lê in die gebruik van die Godnaam *Elohim* in vers 19 en vers 24. Daar is ook sekerheid dat Genesis 50:4-11, 14 (Jakob word in Kanaän begrawe) aan die Jahwis behoort, want dit sluit aan by die Jahwis se verhaal in Genesis 47:29-31 waar Josef vir Jakob beloof het om hom nie in Egipte te begrawe nie. Die inhoud van Genesis 50:5 sluit nie aan by die woorde van Genesis 47:30 יקברתני בקברתם “begrawe my in hulle begraweplekke” nie. Wellhausen sê dat die verskil te danke is aan die finale redakteur (R) wat die bewoording van Genesis 47:30 verander het om by Q se beskrywing in Genesis 48:7 en 49:30 aan te sluit.

Oor Genesis 50:1-3 se posisie ten opsigte van die bronne is daar nie sekerheid nie, maar dit staan op die regte plek en verduidelik die gedeelte vanaf vers 4.

3.3 Opsommende aantekeninge

Hierdie eerste gedeelte van Wellhausen se *Composition des Hexateuchs* wat hy voltooi aan die einde van die somer van 1873, het die navorsing van sy voorgangers bevestig. Hy het daarin geslaag om finaal die vermoede van die samestelling van Genesis tot veel meer as net 'n teorie te neem. Ook het hy duidelik aangedui hoe die bronne van Genesis by mekaar aanhak en waar die nate tussen die verskillende bronne lê (vgl. Addendum B). Die drie bronne wat hy in Genesis aangetoon het met die verskillende gedeeltes wat aan elkeen toegedeel is, is die Jahwis, Elohis en Q (Vierbundesbuch). Sy metode van literêrekritiek op die teks van Genesis toe te pas het hy tot sekere resultate ten opsigte van die wordingsgeskiedenis van Genesis gekom.

Wellhausen (1963:61) sê *Dass Q und JE sich über die Genesis hinaus, bis ins Buch Josua fortsetzen, ist eine ausgemachte Sache*. Hiermee bedoel hy dat hierdie selfde patroon en vermenging van die verskillende bronne voortgesit word in die res van die

Heksateug³. Eerstens het hy vasgestel dat die Jahwis en die Elohis met mekaar verbind is deur 'n derde hand. Dit was niks anders as 'n eerste redaksieproses waardeur iemand die bronne van die Jahwis en Elohis met mekaar verbind het nie. Die tweede redaksieproses het plaasgevind toe 'n latere hand die Jehowis en Q met mekaar verbind het. Die laaste redaksie het plaasgevind toe die laaste redakteur of R die teks oorgewerk het om sekere gedeeltes beter by mekaar te laat aansluit. In hierdie laaste redaksie is gedeeltes bygevoeg of weggelaat om die teks meer vloeiend te maak. Die verskillende bronne met hulle eienskappe het hy ook aangetoon en dit kan as volg opgesom word:

3.3.1 Die Jahwis (J)

- i Die bron gebruik die Godsnaam *Jahwe* (יְהוָה).
- ii Gedeeltes is verhalend van aard en ongedetailleerd.
- iii *Jahwe* praat direk met mense.
- iv Die naam *Israel* is vir die Jahwis baie belangrik.

3.3.2 Die Elohis (E)

- i Die bron gebruik die Godsnaam *Elohim* (אֱלֹהִים).
- ii Die Elohis was van die Noordryk afkomstig en legitimeer nie die heiligdomme van die Suidryk nie.
- iii Die Elohis maak in sy teofanie baie gebruik van drome en engele. God praat nie direk met mense nie.
- iv Gebruik baie verbale agtervoegsels in sy sinne.
- v Die inleidingsformule וַיְהִי, אֲחֵרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה “na hierdie dinge” is baie kenmerkend van die Elohis.
- vi Die gebruik van woorde soos וַיִּשָּׁק *soen* en וַיִּחַבֵּק “omhels” is 'n duidelike merker by die Elohis.

---

³ Daarby uitgesluit is natuurlik Deuteronomium wat 'n bron op sy eie is maar wat nie voorkom in die ander boeke van die Heksateug nie.

3.3.3 Die Vierbundesbuch (Q)

- i Wellhausen behandel nie hierdie bron in enige detail nie en dui net die gedeeltes wat tot Q behoort aan. Wat wel oor Q gesê word, is dat die materiaal van Q baie goed gestruktureerd is.
- ii Die gedeeltes het as 'n volledige bron ontstaan en is nie deur jare versamel en oorgewerk soos dit met die Jehowis die geval is nie. Al die tekste van Q vorm een verhaal en kan so gelees word (vgl. Addendum A). Wellhausen (2004:1) beskryf die eenheid van Q as volg: *Dies ist ein vollständiger, klarer und geschlossener Zusammenhang, erhalten bis auf die Titel der einzelnen Abschnitte.*
- iii Die Q-bron sê niks oor die aartsvaders se heilige plekke en die offers wat daar gebring is nie en gee baie minder inligting oor die aartsvaders as die Jehowis (vgl. ook Weidmann 1968:16).
- iv Q vorm vir Wellhausen (1963:1) die *Grundschrift* of basisdokument. Dit beteken dat Q die raamwerk van Genesis gevorm het en dat die bronne van die Jahwis, Elohis, Jehowis en redaksionele opmerkings hierby ingewerk is.
- v Dit beteken egter nie dat Q die oudste bron is nie, maar dat sy materiaal slegs as basis dokument gebruik is waarmee die ander bronne dan vermeng is.
- vi Dit is duidelik dat Wellhausen hierdie *Grundschrift* wat hy Q noem by sy leermeester Ewald gekry het en verwys dit na die vier verbonde wat God met Adam, Noag, Abraham en Moses gesluit het (vgl. Lohfink 1994:138; 1988:215).

3.3.4. Die redakteurs⁴ (R)

- i Wellhausen identifiseer hoofsaaklik drie redakteurs wat 'n invloed gehad het op die teks.

---

⁴ Vir ander siening sien Van Seters (2003:15-16) Hy sê dat die “redakteurs” ’n uitvinding van die negentiende-eeuse wetenskaplikes is wat ’n groot fout was. Hy sê: *The invention of the “redactor” by 19th century biblical scholars as a way of explaining the literary form of the Pentateuch, particularly in the Documentary Hypothesis, must be viewed as an anachronism and a grave mistake. Recognition of this fact makes the Documentary Hypothesis of independent documents combined by “editors” quite untenable.*

- ii Die eerste redakteur wat hy identifiseer noem hy die Jehowis. Dit was hy wat die Elohis en die Jahwis met mekaar verenig het. Party plekke soos reeds aangedui, slaag hy daarin om die tekste in mekaar te laat vloei sodat 'n onderskeid tussen die tekste moeilik is. Op ander plekke is die ooglopende weersprekings en teenstrydighede 'n duidelike aanduiding van waar die bronne mekaar ontmoet.
- iii Die tweede redakteur noem hy 'n derde hand (*dritter Hand*) of partykeer praat hy van 'n latere hand. Hierdie redakteur het die bronne van die Jahwis, Elohis en die Jehowis met Q vermeng tot 'n eenheid.
- iv. Die derde redakteur wat Wellhausen van praat, noem hy die laaste hand of laaste redakteur (*letzten Redactor*). Die laaste redakteur het die teks in sy finale vorm gegiet en het byvoegings en weglatings gemaak om die teks te laat vloei.

Wellhausen dateer nie in hierdie gedeelte oor Genesis die verskillende bronne nie, maar maak wel 'n paar belangrike opmerkings oor die verhouding tussen die bronne wat vir ons ook 'n aanduiding gee van hulle rangorde jeens mekaar. Eerstens vermeld Wellhausen (1963:60) dat die Jahwis nie kennis gedra het van die Elohis nie en daarom nie van sy materiaal kon gebruik het nie. Die Jahwis is ook baie meer fragmentaries as die Elohis en dit is nie moontlik om die bron as 'n eenheid sinvol te lees nie. Dit beteken dus dat die Jahwis die ouer van die twee bronne moes gewees het. Ook wat die inhoud van die Jahwis betref, kan 'n mens sien dat die Jahwis uit 'n tydperk moes gekom het waar daar reeds kennis bestaan het oor die koninkryk van Israel soos dit verenig is onder Dawid en Salomo. Israel was vir die Jahwis 'n belangrike saak en hy gebruik hierdie term gereeld en dan in die veronderstelling dat daar van die verenigde koninkryk van Israel gepraat word.

Die Jahwis verleen dus legitimiteit aan Israel as staat en as die vervulling van die belofte van God aan die aartsvaders. Om 'n datering aan hierdie bron te koppel met die bogenoemde inligting in gedagte, sou 'n datering van 950 v.C. 'n aanvaarbare datum kan wees (vgl. Rofé 1999:65-67; Schmidt 1982:50-51; Weidmann 1968:20-21).

Tweedens is dit duidelik uit Wellhausen se bevindings dat die Elohis die jonger bron van die Jehowistiese bronne was. By die Elohis sien ons baie sterk aanduidings dat daar reeds 'n konteksverandering moes plaasgevind het. Die teologie van die Elohis het duidelike Noordryk teologiese kenmerke. Die Elohis probeer die aanbiddingsplekke van Sigem legitimeer en verwys nie na die Suidryk se aanbiddingsplekke nie (Gen. 20-22). Dit beteken dus dat die Ryk reeds sy skeuring ondergaan het vir die Elohis om kennis daarvan te kon dra. Rehabeam het die koningskap by sy pa oorgeneem na die dood van Salomo in 920n.C. Die stamme van die Noordryk het egter vir Rehabeam as koning oor hulle verwerp. Hierdie gebeure word vir ons beskryf in 2 Konings 12. Die val van Samaria en die Noordryk het in 722 v.C. plaasgevind. Die Elohis moes dus sy materiaal tussen 900 v.C. en 722 v.C. geskryf het (vgl. Deist 1984:50; Le Roux 2011:109). Uit die Elohis se materiaal kan afgelei word dat die Noordryk al 'n geruime tyd bestaan het en daarom is 'n aanvaarbare datering van die Elohis so ongeveer 750 v.C (vir nuwere siening vergelyk 6.4).

Die redakteur wat die Jahwis en die Elohis met mekaar vermeng het, was die Jehowis en hy het waarskynlik hierdie bronne bymekaargebring in ongeveer 700 v.C. (Ska 2006:110). Die Jehowis het nie net die bronne van die Jahwis en die Elohis net so met mekaar vermeng nie. Hy het na goeddunke somtyds doelbewus 'n keuse gemaak vir 'n bepaalde teks. Dit was nodig waar daar deur beide die Jahwis en Elohis oor dieselfde gebeurtenis verslag gedoen is. Op hierdie manier het sekere dele van die Jahwis en die Elohis verlore geraak. Op ander plekke het hy gepoog om beide weergawes van dieselfde verhaal te behou. Waar beide weergawes behou is, kan hierdie dubbele verhaal gesien word. Ook wanneer daar weersprekings in die teks is, is dit dikwels 'n aanduiding dat daar 'n dubbele weergawe van verskillende bronne gebruik is. Wellhausen het duidelik die herhalings van verhale en die weersprekings wat voorgekom het in die teks van Genesis aangetoon.

Die laaste bron wat Wellhausen aangetoon het in Genesis was dan ook Q of die *Vierbundesbuch* soos hy daarna verwys het. Dit is maklik om raak te sien waarom geleerdes eers geglo het dat Q of E1 die eerste en oudste bron was.

Dit gebruik ook die Godsnaam *Elohim* en is beskou as die basisdokument (*Grundschrift*) waarby die ander bronne wat later ontstaan het, bygevoeg is.

Dit finale wording van Genesis het volgens Weelhausen se bronneteorie op hierdie wyse totstand gekom, maar wat Graf en Kuenen (Rofé 1993:105-107) kom aantoon het, was dat Q die laaste of jongste dokument was, al is dit gebruik as die basisdokument in die totstandkoming van Genesis. Die eienskappe van Q wat Wellhausen laat glo het dat Graf en Kuenen reg was, was die feit dat die gestruktureerdheid en eenheid van Q getuig van 'n latere literêre proses. Inhoudelik praat Q van dinge wat getuig van 'n latere datering. Die verwysing in Genesis 36:31 na die konings van Israel kon eers geskryf gewees het nadat daar 'n koning oor Israel was. Die klem wat Q plaas op die regsaspekte van Israel se godsdiens en dat die aartsvaders (Wellhausen 1963:15) deur Q afgeskeep word, weens hulle offerpraktyke, is 'n verdere bewys dat Q later as die ander bronne gedateer moet word. Die datum wat algemeen aanvaar word vir die ontstaan van Q is 550 v.C. Q het tydens en na die ballingskap in Babilonië ontstaan (vgl. Le Roux 2011:109; Rofé 1999:65-67).

In hierdie hoofstuk het ons gesien hoe Wellhausen literêr-krities met die teks van Genesis gewerk het. Sy kennis van die Hebreeuse grammatika het hom in staat gestel om die verskillende stylvorme en taalgebruike in die teks raak te sien. Sy vermoë om die nate en breuke in die teks te kon waarneem, het hom verder gehelp om die teks onder te verdeel in dele wat bymekaar hoort. Dit het hom in staat gestel om die teks van Genesis in verskillende bronne in te deel en te benoem (vir 'n opsomming van hierdie bronne sien Addendum B).

Wellhausen het met die afsluiting van sy *Die Composition des Hexateuchs* (1877) sy eerste groot doelwit bereik in die skryf van 'n geskiedenis van Israel. Hy het daarin geslaag om die bronne wat hy nodig het vir die skryf van 'n geskiedenis te identifiseer. Hierdie benaming van die bronne het die norm geword wat gebruik is wanneer daar na die bronne van die Heksateug verwys is. Met die bronne geïdentifiseer, gegroep en benoem kon Wellhausen nou sy geskiedenis van Israel skryf.